

Rapport

nr 21

Den blinda klädimporten

Miljöeffekter från produktionen
av kläder som importeras
till Sverige

SwedWatch

Naturskyddsföreningen

SwedWatch är en religiöst och partipolitiskt obunden frivilligorganisation, vars uppgift är att granska svenska företags handel med och verksamhet i utvecklingsländer. Målet är att detta ska bidra till att minska sociala och miljömässiga missförhållanden. SwedWatch har fem medlemsorganisationer; Lutherhjälpen/Svenska kyrkan, Naturskyddsföreningen, Fair Trade Center, UBV/Latinamerika och Miljöförbundet Jordens Vänner. www.swedwatch.org.

Naturskyddsföreningen

Naturskyddsföreningen är Sveriges största miljöorganisation. Naturskyddsföreningen bildades 1909 och har 170 000 medlemmar och 270 lokalföreningar. Föreningens internationella arbete har som mål att bidra till en ekologisk, social och ekonomisk hållbar utveckling baserad på respekt för mänskliga rättigheter och demokratiska styresformer.

Författare: Maria Engvall, SwedWatch
Foto omslag: Alma Johansson/Emelie Envall
Foton övriga: Per Rosander
September, 2008
Webbplats: www.swedwatch.org

Denna skrift har publicerats med ekonomiskt stöd från Sida, som dock ej medverkat vid utformningen och ej heller tar ställning till skriftens innehåll.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Inledning	6
<i>Bakgrund</i>	6
<i>Svensk marknad</i>	7
<i>Miljöeffekter</i>	8
<i>Kemikalieanvändning</i>	9
<i>Syfte</i>	11
Metod	13
Fältstudier	15
<i>Tirupur, Indien</i>	15
<i>Guangdong, Kina</i>	18
Resultat från intervjuer	22
<i>Företag som har medverkat aktivt</i>	22
<i>Företag som inte har medverkat aktivt</i>	28
<i>Företagens ansvar</i>	31
Diskussion	36
<i>Rekommendationer till företagen</i>	40
Fotnoter	42
Referenser	48

Sammanfattning

Den svenska konsumtionen av kläder har ökat med närmare 60 procent de senaste tio åren. Under 2007 importerades ungefär nio kilo kläder per person. Den totala konsumtionen av textilier i Sverige uppgår till 24 kilo per person och år.¹ Klädindustrin är behäftad med stora miljöproblem, men de är svåra att se för de svenska konsumenterna. Istället märks de i länderna där kläderna produceras – till stor del i asiatiska länder som Kina, Indien, Bangladesh och Pakistan.

Den här rapporten syftar dels till att granska vilka steg några svenska klädföretag har tagit i riktning mot mindre miljöpåverkan från sin produktion, dels till att informera om vilka miljöeffekter produktionen av till exempel en t-tröja ger. Det finns för närvarande ännu inte någon stor efterfrågan på kläder som är producerade på ett mer miljöanpassat sätt. En teori är att det beror på bristen på kunskap hos konsumenterna. Det finns inte heller något stort utbud av kläder som är producerade på ett mer miljöanpassat sätt, men det skulle sannolikt öka om kunderna började efterfråga det.

För att skildra miljöeffekterna redovisar rapporten studier i två stora textilproducerande länder: Indien och Kina. I Tirupur i delstaten Tamil Nadu i södra Indien produceras stora mängder trikå och flera svenska klädföretag använder leverantörer därifrån. Vattenprover från floden visar på stora föroreningar. En hel del av färgerierna är anslutna antingen till ett gemensamt reningsverk eller har egna anläggningar, men det har visat sig att metoderna att rena utsläppen inte är tillräckliga. Problemen med föroreningarna beror inte enbart på att reningsverken inte är tillräckligt effektiva. Det finns dessutom många uppgifter om att reningsverken bara används vid besök av kunder eller under kontroller av myndigheter.

Även i Kina låter många svenska klädföretag producera kläder. Kinesiska företag har haft en stor konkurrensfördel genom att de har kunnat producera stora mängder textilier till låga priser. Men de senaste åren har industrin börjat märka en nedgång i handeln med utländska klädföretag, eftersom priserna på de kinesiskt producerade kläderna har börjat öka. Det finns flera anledningar till att priserna höjs, en är att fabriken har fått hårdare krav att följa, både från myndigheter och från utländska köpare. De nya kraven kräver fler tester och nya investeringar, vilket ökar kostnaderna för fabriken.

En av dem som har känt av detta är en kinesisk leverantör som anlitas av Dressmann och en del andra svenska klädföretag. Det är en sömnads- och broderifabrik, alltså inte en anläggning som utövar någon stor miljöpåverkan. Fabriken anlitar i sin tur ett antal underleverantörer där de mer miljöbelastande stegen sker och det är till stor del underleverantörerna som åläggs att följa de skärpta miljökraven. Hur väl de efterföljs vet inte fabriken. Ägaren till fabriken känner inte till vilka kemikalier som används, inte heller hur reningsprocessen ser ut.

Bristen på insyn är ett av de stora problemen i hela kedjan av klädproduktion.

Klädkedjorna håller leverantörerna hemliga, leverantörerna i sin tur håller ofta underleverantörerna hemliga. För att konsumenter och organisationer ska kunna få insyn i produktionsförhållandena är det viktigt att företagen är öppna, men närmare hälften av företagen i den här studien är inte det. Av de 13 klädföretag på den svenska marknaden som granskas i den här rapporten har sex vägrat att svara: Bondelid, Gina Tricot, MQ, Svea, J Lindeberg och Vero Moda. Sju företag har ställt upp på intervju: Cheap Monday/Weekday, Wesc, Polarn o Pyret, Brothers/Sisters, Peak Performance, Dressmann och Odd Molly.

De företag som svarat ställer snarlika krav och villkor på sina leverantörer. Kraven består av en lista över kemikalier som inte får finnas i slutprodukterna, eller som endast får finnas i begränsad mängd. Vissa företag specificerar även några kemikalier som inte får användas i produktionen. Dessutom kräver de att leverantörerna följer lagstiftningen i produktionslandet. Få företag ställer tydliga krav på en tillverkningsprocess som sänker miljöbelastningen, exempelvis genom att använda teknik som kräver mindre mängd farliga kemikalier och vatten. Det är inte heller alla företag som kontrollerar att deras krav följs, men framför allt gör de sällan någon grundlig miljökontroll. Inget företag kontrollerar förhållandena hos underleverantörerna där miljöbelastande processer sker.

En bidragande orsak till problemen i textiltillverkningen är de låga priserna på produkterna. I Kina märker leverantörer att de utländska beställningarna minskar om de höjer priserna som en följd av högre miljökrav. Därför skjuter de istället sina ökade kostnader nedåt i produktionskedjan, vilket i slutändan gör att de riktigt miljöbelastande fabrikerna får snävare vinstmarginaler och svårare att investera i mer miljövänlig teknik. Från Indien rapporteras om fusk med vattenrening för att minska produktionskostnaderna.

Principen om att den som förorenar ska stå för kostnaderna är tydligt satt ur spel när det gäller textilindustrin. Nu faller kostnaderna till stor del på lokala myndigheter och på befolkningen, istället för att kostnaderna för föroreningarna bärs av de svenska klädföretagen och konsumenterna genom att inkluderas i slutpriset på t-tröjorna som säljs i svenska affärer.

Inledning

De allmänna konsumtionsmönstren i Sverige har ändrats de senaste åren. Handeln har ökat inom många varugrupper och klädhandeln är en av de branscher där försäljningen ökar mest.² Tidigare hängdes nya plagg ut i affärerna ett fåtal gånger varje år, nu lockar många butiker med nyinkommet material varje vecka. Det är troligen en bidragande anledning till den expanderande handeln. Utbudet har ökat och kollektionerna byts ut väldigt snabbt. Den svenska konsumtionen av kläder och skor har ökat med 57 procent de senaste tio åren.³ Merparten av de kläder som svenskarna bär är importerade, enbart någon procent kommer från inhemsk produktion.⁴ Under 2007 importerades 84 000 ton kläder, vilket motsvarar drygt nio kilo per person. Mer än 10 400 ton av denna import utgjordes av t-tröjor.⁵ Den genomsnittliga konsumtionen för alla typer av textilier i Sverige uppgår till 24 kilo per person varje år.⁶

En stor andel av de kläder som importeras produceras i länder i Syd som Bangladesh, Indien, Sri Lanka och Pakistan eller i transitionsländer såsom Kina. Textil-tillverkning är en av de industrier som brukar etableras i inledningsfasen av ett lands industrialisering, eftersom det är en arbetskraftintensiv bransch. Så var det i Sverige en gång, liksom i England och flera andra länder i Europa. I takt med att lönerna i dessa länder har stigit så har företagen flyttat ut tillverkningen till länder där produktionskostnaderna är lägre. Idag kommer drygt 80 procent av de t-tröjor som importeras till Sverige från fem asiatiska länder: Kina, Indien, Sri Lanka, Pakistan och Bangladesh.⁷

Bakgrund

För ungefär 15 år sedan började riskerna med kemikalier i kläder uppmärksammas. Cancer- eller allergiframkallande ämnen såsom benzidin och formaldehyd hittades i alltför höga halter i importerade kläder.⁸ Regeringen gav Kemikalieinspektionen i uppdrag att utreda frågan, vilket resulterade i bland annat rapporten ”Kemikalier i textilier – redovisning av ett regeringsuppdrag” som kom ut i maj 1997.⁹ Ungefär samtidigt utvecklade Textilimportörerna sin handledning över krav på kemikaliehalter i textilier, en lista över kemikalierestriktioner som många klädimportörer inkluderar i kraven på leverantörerna.¹⁰

Arbetet med att lagstifta och upplysa om farliga kemikalier har sedan fortsatt. År 2005 gav Kemikalieinspektionen ut ett faktablad med information om vilka kemikalier som kan finnas i textilier, och med konkreta råd till konsumenter om hur man kunde undvika eller minska risken att utsättas för farliga kemikalier i textilier.¹¹ Ytterst få av de ämnen som används i textilproduktionen begränsas av EU för närvarande. När det gäller produktionen utanför EU saknas i princip regler, EU-regelverket rör nästan uteslutande vad som passerar gränsen in i unionens länder.

I diskussionen som fördes i riksdag, på företag och i media när frågan om kemi-

kalier i textilier började uppmärksammas hördes inte mycket om hur kemikalieanvändningen påverkar miljön runt fabrikerna. Diskussionen kom att mest handla om hälsofaran för användarna och miljörisker i samband med att kemikalerna tvättades ur plaggen och fortsatte ut i svenska vattendrag.

De företag som importerade kläderna hade sällan några ordentliga kunskaper om vilka kemikalier som kunde finnas i plaggen och inte heller vilka som användes i produktionen.¹² Under en hearing på Miljödepartementet 1995, där företrädare för textilbranschen deltog, kom det fram både att det var ovanligt att de svenska företagen ställde krav på sina leverantörer i utlandet och att dessa leverantörer helt saknade kontroll över tillverkningen.¹³ Under den senare hälften av 90-talet kom de sociala frågorna i produktionsländerna upp på dagordningen och efter påtryckningar från bland annat Rena kläder och Clean Clothes Campaign började flera klädföretag arbeta mer aktivt med leverantörerna.¹⁴ Flera företag har sedan missförhållandena började uppmärksammas antagit uppförandekoder, dokument som stipulerar vilka krav företagen ställer på sina leverantörer framförallt när det gäller arbetsvillkor och sociala villkor.

Svensk marknad

För närvarande är det främst design, pris och kvalitet som styr konsumenternas klädinköp.¹⁵ Det finns ingen större efterfrågan på kläder som är producerade på

ett mer miljöanpassat sätt och det finns inte heller något betydande utbud av sådana produkter.¹⁶ Vad som är orsak och verkan i detta är svårt att avgöra. Få klädföretag har gjort så långtgående förändringar av sin produktion att deras kläder kan miljömärkas och enligt flera företag som intervjuades i en studie från Handelshögskolan i Göteborg beror det på bristen på efterfrågan.¹⁷ Men det är också svårt för konsumenten att efterfråga något som hon eller han knappt vet existerar och framför allt eftersom få vet varför de ens ska efterfråga det. Möjligen skulle en ökad kunskap hos konsumenterna om miljöeffekterna från klädproduktionen kunna sätta fart på efterfrågan och därmed även på företagens strävan att tillmötesgå denna.

Ett embryo till en sådan trend har kunnat ses det senaste året. Några små och nischade klädföretag har satsat på en produktion som är socialt- och miljömässigt ansvarstagande.¹⁸ De riktigt stora kedjorna har börjat ställa lite större krav på leverantörerna. Fler konsumenter har börjat intressera sig även för hur deras kläder produceras, utan att för den skull behöva ge avkall på design och kvalitet. Den ekologiskt odlade bomullen gör entré hos flera klädmärken och några företag har så smått börjat satsa på miljömärkta kollektioner.¹⁹

Miljöeffekter

En av riskerna med att produktionen är förlagd så långt från användaren är att kopplingen mellan vår konsumtion och miljöeffekterna av denna inte blir påtaglig för kunderna. En ren vit t-tröja lämnar nedsmutsade vattendrag och förorenad mark efter sig och spåren blir kvar länge. Många av de kemikalier som används har lång nedbrytningstid och finns därför kvar i ekosystemet under lång tid. I de gamla svenska textilproducerande områdena i Borås och runt Barnängen i Stockholm förekommer fortfarande miljögifter i sedimenten²⁰.

Miljöproblematiken i textilproducerande områden runt om i världen är likartad: förgiftade vattendrag där fisket har slagits ut, mark som förlorar sin bördighet och minskande biologisk mångfald som på sikt kan leda till att naturen förlorar sin möjlighet att förse befolkningen med nödvändiga resurser.²¹

Textiltillverkningen är en resurskrävande process. I de fall materialet är bomull (vilket det oftast handlar om när det gäller produktionen av t-tröjor) så går det åt stora mängder vatten, kemiska bekämpningsmedel och gödningsmedel i odlingen. Även den fortsatta produktionen kräver mycket vatten, totalt används ungefär 2 700 liter vatten för att producera en t-tröja.²² Det går också åt mycket energi för att driva maskiner och värma vattenbad. Och så förbrukas stora mängder kemikalier, av vilka en del stannar kvar i plagget. Beroende på vilken teknik som används för avloppsreningen och om den överhuvudtaget används, så följer varierande mängd kemikalier med avloppsvattnet ut i vattendrag och förorenar floder och grundvatten. Kemikalierna sprids till åkermark med bevattningssystem eller av floder som översvämmas vid regn.²³

Men även om fabriken använder ett modernt och effektivt reningsverk är inte problemet med föroreningar löst. Kemikalierna som renas ur avloppsvattnet

hamnar i det slam som bildas som restprodukt efter reningen. Hittills finns ingen lösning på var det ska förvaras, för närvarande dumpas det ofta mer eller mindre direkt på marken, utmed floder eller i anslutning till fabrikena. När marken översvämmas eller regnet faller på slamhögar så lakas kemikalierna ur och följer med vattnet ned till grundvattenreservoarerna.²⁴

Kemikalieanvändning

Mängden kemikalier som ingår i textilproduktionen är ett av de absolut största problemen med dagens textiltillverkning. Det går åt mycket kemikalier i hela processen. En hel del används vid olika efterbehandlingar för att ge specifika egenskaper till tyget, exempelvis antibakteriella substanser för att förhindra dålig lukt, och behandlingar för att göra tyget mjukt och skrynkelfritt. Men de mest förorenande stegen i textilprocessen är färgning, blekning och urtvättning. Ungefär hälften av föroreningarna härstammar från färgningen.²⁵ I färgningen används, förutom de olika pigmenten av vilka en del innehåller tungmetaller, också stora mängder hjälpkemikalier, såsom olika salter, syror och emulgeringsmedel. I de vattensystem dit avloppsvattnet leds ut förändras livsmiljön så mycket av den förhöjda salthalten att många djur inte längre kan leva där. När saltet sprids till omkringliggande mark så försvinner även en del av mikrofloran där. Salthalten gör dessutom att det blir svårt att få vanliga grödor att växa.²⁶

Syrorna som används i färgningen gör vattnet surt, vilket kan ha direkt negativ påverkan på vissa arter, men det kan dessutom medföra att tungmetallerna lättare tas upp av vattenlevande organismer.²⁷ Avloppsvattnet från bykningen innehåller förutom tvättmedel även rester av bekämpningsmedel från odlingen, spinnoljor, varpklistor och olika hjälpkemikalier från tidigare processer.²⁸

En av de kemikalier som har fått en del uppmärksamhet det senaste året är nonylfenoletoxilat. Det är ett ämne som ofta används i tvättprocessen, men ibland även i tryckpastor eller i själva fiberframställningen. Nonylfenoletoxilat ger dels skador på miljön där textilen produceras och dels i svenska vattendrag när den tvättas ur plagget (se faktaruta). Naturskyddsföreningen har det senaste året publicerat två rapporter som visar att ämnet förekommer i både hemtextilier och kläder på den svenska marknaden, trots att de flesta svenska textilföretag har med nonylfenoletoxilat på sina kemikalielistor över förbjudna ämnen.²⁹

Ytterligare ett ämne som har skapat rubriker de senaste åren är de bakteriedödande medel som tillsätts i många produkter. Triclosan är ett sådant, tributyltenn (TBT) ett annat. De används ibland i sportkläder och skor för att ta bort dålig lukt och de bidrar till miljöbelastningen både där kläderna produceras och där de används och tvättas (se faktaruta 1).

Beskrivning av en del av de kemikalier som används i textilproduktionen.³⁰

Nonylfenoletoxilat

Nonylfenoletoxilater utgör en kategori av kemiska produkter som ofta används som tvätt- och rengöringsmedel i ett flertal industriprocesser. Nonylfenoletoxilater är inte giftiga som sådana, men i avloppssystemen, eller i syrefattiga sediment i naturen, kan de brytas ner till nonylfenol. Nonylfenol är klassificerat som mycket giftigt för vattenlevande organismer och kan orsaka skadliga långtidseffekter i miljön. Nonylfenol har också visat sig ha östrogena effekter på hanfiskar och stör deras fortplantningsförmåga.

Azofärgämnen

Azofärgämnen används vid färgning av textilfibrer, framförallt bomull. De är förhållandevis billiga och ger klara, starka färger. Det finns cirka 2 000 azofärgämnen på marknaden och flera anses vara giftiga för vattenlevande organismer, samt kan vara allergi- och cancerframkallande. I EU är de azofärger som kan brytas ned till 22 cancerframkallande aminer förbjudna och listade i Kommissionens direktiv 2003/3/EG. .

Tungmetaller i färgpigment

Tungmetaller används i vissa fall vid färgning av framförallt blå och gröna nyanser. Det är bland annat krom, koppar, nickel, zink, kadmium och bly som kan vara aktuella i den processen. Tungmetaller är inte nedbrytbara, utan anrikas i naturen och förs vidare i näringskedjan. De är ofta giftiga.

Alkalier

Alkalier, eller baser, används för att ändra pH-värdet vid blekning och urkokning, eftersom effekten från dessa processer blir bättre i en basisk miljö. Ett alltför högt pH-värde är farligt för vissa vattenlevande djur och växter.

Syror

Syror används för att återställa (neutralisera) pH-värdet efter blekning och urtvättning, samt vid färgningen. Ett alltför lågt pH-värde är farligt för vissa vattenlevande djur och växter.

Klorerade blekmedel

Klorerade blekmedel används för att göra textilier vita, eller för att förbereda textilen inför färgning. De kan bilda giftiga, svårnedbrytbara och bioackumulerbara ämnen.

Ftalater

Ftalater används som mjukgörare i vissa tryck, exempelvis i pvc-tryck. Vissa ftalater är klassificerade som giftiga och reproduktionsstörande, de kan ge nedsatt fortplantningsförmåga samt åstadkomma fosterskador. En del är även klassificerade som mycket giftiga för vattenlevande organismer.

TBT (tributyltenn)

Tributyltenn är en organisk förening som har antibakteriella och därmed lukthämmande egenskaper och som används som konserveringsmedel inom textilindustrin. TBT har hittats i bland annat vanliga konsumentprodukter, som textilier och regnkläder. Ämnet har mycket allvarliga effekter på hälsa och miljö. Det har hormonstörande effekter och har visat sig störa immunförsvaret och beteendet hos vattenlevande organismer. Det är bioackumulerande och kan lagras i bottensediment under många år. Föreningen räknas till en av de mest giftiga substanser som släppts ut i miljön. Redan i mycket små doser ger den upphov till allvarliga skador på det marina livet.

Triclosan

Triclosan är en organisk förening med antibakteriell verkan. I textilier används ämnet för att hindra uppkomsten av dålig lukt. Triclosan kan bilda dioxiner vid exponering för solljus. Farhågor finns för att ämnet bidrar till att öka resistensen hos bakterier mot vissa antibiotika. Mycket giftigt för vattenlevande organismer.

Syfte

Under hösten 2007 publicerade SwedWatch och Naturskyddsföreningen rapporten *Textilier med ett smutsigt förflutet*, där fem svenska företag som säljer hemtextilier granskades. Den här rapporten är en fortsättning av denna granskning och kommer därför att rikta ljuset mot svenska klädföretag.

Målsättningen med den här rapporten är dels att upplysa allmänheten om vilka miljöproblem som skapas av klädproduktionen i Syd, med en förhoppning om att detta kan leda till en ökad efterfrågan på kläder som produceras mer miljöanpassat, dels att granska hur ett urval av svenska klädföretag arbetar med miljöfrågor. De faktorer som tas upp för att ge en bild av det arbetet är vilka krav företagen ställer på sina leverantörer och hur de följer upp dessa krav. Det är uppgifter

som är avgörande för konsumenter som vill göra mer miljömedvetna val. Därför kommer också rapporten att fokusera på hur villiga företagen är att faktiskt dela med sig av information om sin produktion och dess miljöpåverkan till utomstående aktörer.

I centrum för granskningen står t-tröjan. Det är ett plagg som finns i de flesta garderober och som produceras i stora mängder. Det som utmärker textilindustrin är att det ofta är många olika steg och flera aktörer inblandade. När det gäller t-tröjor är produktionskedjan lite enklare och färre produktionssteg är inblandade. För att ändå belysa de svårigheter som den övriga klädtillverkningen karaktäriseras av kommer en del resonemang i rapporten att beskriva de generella förhållandena inom klädindustrin och inte bara produktionen av t-tröjor.

13 klädkedjor med anknytning till Sverige granskas i rapporten. De allra största företagen har svarat på liknande frågor i flera andra sammanhang och är därför inte med i den här studien. På den svenska klädmarknaden har det dykt upp många nya märken de senaste åren. En del av dessa har vuxit sig relativt stora på kort tid. Även om de var för sig inte alltid har så stora marknadsandelar så har de sammanlagt börjat ta allt mer plats i svenskarnas garderober. Vi granskat ett urval av små, mellanstora och några av de större svenska klädföretag som antingen säljer kläderna i egna butiker eller hos återförsäljare.

Vissa av de undersökta företagen har gjort en del förändringar i sin verksamhet för att minska miljöpåverkan, förändringar som inte berör textilproduktionen. Det kan handla om att minska antalet flygtransporter eller ha andra förpackningsrutiner, använda ekologisk bomull eller att sälja second-hand kläder i de vanliga butikerna. De är alla exempel på bra och viktiga åtgärder för att minska miljöpåverkan från verksamheten, men i den här rapporten är det textilproduktionen som granskas och därför kommer andra insatser inte diskuteras ytterligare. Ett av de undersökta företagen, Polarn o Pyret, har en linje med Svanenmärkta kläder. Dessa tillverkas i Estland och eftersom den här rapporten granskar textilindustrin i Syd så kommer inte den linjen ingå i den här granskningen.

Metod

Rapportens beskrivande delar, som bland annat rör svensk handel och svenska konsumenters köpvanor och textilindustrins miljöpåverkan bygger främst på litteraturstudier, men vissa uppgifter kommer från intervjuer med forskare och andra sakkunniga.

Fältstudierna i rapporten visar hur det kan se ut i stora textilproducerande regioner i Syd, med exempel från Kina och Indien. Uppgifterna från Kina är insamlade genom intervjuer under mars och april 2008. Oscar Berger är frilansjournalist baserad i Peking och han har talat med Ma Jun, en kinesisk forskare som 2006 blev utsedd till en av de mest inflytelserika i världen av Times Magazine för sin bok *China's Water Crisis*. Han har även intervjuat en företrädare för Greenpeace i Hongkong. Antoaneta Becker är också frilansjournalist och hon har dels intervjuat en forskare från Pekings universitet och dels besökt en av Dressmanns textilfabriker i Guangdong.

Per Rosander är en svensk kemist och miljökonsult med flera års erfarenhet av miljöarbete, med fokus på kemikaliefrågan. Han har varit i Tamil Nadu i södra Indien under mars 2008 och ger en bild av hur flera års omfattande textilproduktion påverkar vatten, jordbruk och människors liv i denna delstat. Avsnittet från Indien bygger även på en del litteraturstudier.

Den del av rapporten som fokuserar på den svenska marknaden handlar om hur 13 utvalda klädföretag agerar när det gäller miljöpåverkan från produktionen av deras kläder. Den bygger främst på intervjuer med företagen, men även på litteraturstudier och uppgifter från företagens hemsidor. Alla klädföretag har blivit ombudda att svara på en enkät och/eller delta i en intervju. Som framgår av resultaten har inte alla gått med på att svara. Om de inte besvarar våra frågor så försöker vi istället ge en bild av företaget utifrån den information som går att hitta om dem på deras hemsidor och i annat material.

I inledningsskedet tillfrågades sju klädföretag: MQ, Gina Tricot, Dressmann/Varner Group, Vero Moda/Bestseller, Polarn o Pyret samt Brothers och Sisters/RNB Retail and Brands samt Peak Performance/ICC, om de ville svara på frågor, om de kunde lämna kontaktuppgifter till leverantörer samt ge tillstånd för ett besök. Trots att företagen utlovades ett sekretessavtal så var det endast tre av dessa, Peak Performance, RNB Retail and Brands samt Dressmann, som kunde tänka sig detta. I slutänden var det bara möjligt att besöka en leverantör för ett av företagen, Dressmanns leverantör i Guangdong. Det har därför inte varit möjligt att göra någon heltäckande kartläggning över hur tillståndet är på de fabriker där de svenska kläderna tvättas, bleks och färgas.

Av de först tillfrågade sju företagen ville fyra inte alls svara på några frågor: MQ, Gina Tricot, Bondelid samt Vero Moda/Bestseller. Därför utökades studien något och ytterligare fem företag ombads att ställa upp på intervjuer: Wesc, Svea, Odd

Molly, J Lindeberg samt Cheap Monday/Weekday. Av de företagen avböjde ytterligare två företag att svara på frågor, J Lindeberg och Svea. I det skedet var det inte längre möjligt att göra några besök på fabriker. Därför har företagen inte ombetts att lämna ut leverantörsuppgifter utan enbart fått svara på en fråga om öppenhet när det gäller deras leverantörer.

Alla företag som har svarat på våra frågor har fått möjlighet att kommentera rapporten under arbetets gång.

Fältstudier

Det har hänt mycket inom klädindustrin de senaste decennierna. I mitten på förra seklet var fortfarande majoriteten av de kläder som såldes i Sverige tillverkade här. I takt med att lönerna ökade och det blev lättare att transportera varor över gränserna så började produktionen flytta ut till länder där kostnaderna var lägre. Flyttlassen har fortsatt allteftersom situationen har förändrats i tillverkningsländerna. När det inte längre har varit lika lönsamt har företagen dragit vidare. Från Italien och Grekland till Portugal, vidare till Turkiet, Estland och Polen och sedan till Kina, Indien, Pakistan och Bangladesh.

Avvägningen mellan satsning på industrin och miljöhänsyn uppfattas i flera av de stora textilproducerande länderna som en balansgång, där beroendet av exportinriktad tillverkningsindustri för att försöka minska fattigdomen ofta anses ligga i ena vågskålen. Men samtidigt riskerar samma industri att underminera ekosystemen, vilka är nödvändiga för en god hälsa och försörjning för befolkningen.

Det finns få internationella lagar eller regler som minskar textilindustrins miljöbelastande produktion. Det finns en del lagar som reglerar tillverkningen inom EU. Kina, Indien, Bangladesh, Pakistan och de andra textilproducerande länderna har sina nationella miljölagar. Regelverket i en del av länderna är ofta påverkat av flera faktorer och efterlevnaden kan brista av flera anledningar (läs mer om detta i avsnittet om Kina och Indien).

I det här avsnittet av rapporten ligger fokus på hur textilindustrin har påverkat två områden där svenska kläder färgas, bleks, sys och bykas. Det är Tirupur i södra Indien och Quangdong i Kina.

För att verkligen kunna ge en bild av hur de svenska kläderna tillverkas skulle det ha varit nödvändigt med besök hos flera leverantörer och då främst hos de miljöbelastande fabrikerna där färgning, blekning, bykning och tryck sker. Det har tyvärr inte varit möjligt, eftersom det har varit så svårt att få fram uppgifter om vilka leverantörer företagen använder sig av. Både de svenska företagen och leverantörerna håller hårt på vad de betraktar som affärshemligheter. En av dem som har bidragit till beskrivningarna från Indien och Kina berättar att även leverantörerna där hemlighåller sina underleverantörer för att minska risken att bli av med goda affärskontakter.

Ofta vet inte klädföretaget vilka underleverantörer som används och har bara kontakt med fabriken där kläderna sys ihop. Innan dess har plagget vandrat mellan flera andra underleverantörer där bomullen spinns till garn som stickas eller vävs, bykas, bleks, färgas och genomgår diverse behandlingar.

Tirupur, Indien

Indien är ett av de stora textiltillverkande länderna. Ungefär 35 miljoner männis-

kor är anställda i den indiska textilindustrin. Textilindustrin står för 14 procent av landets totala industriella produktion och för 30 procent av landets exportintäkter.³¹

Tirupur ligger i delstaten Tamil Nadu i södra Indien. Genom staden flyter floden Noyyal. Det är en stad som i hög grad är påverkad av sin textilindustri. Det finns ungefär 750 färgerier i staden. Utöver färgerierna finns det dessutom ett flertal andra anläggningar där olika delar av textiltillverkningen sker. Totalt finns det i staden ungefär 9 000 fabriker som arbetar med textilproduktion.³² Fabriker i Tirupur är inriktade på att göra stickade tyger, trikå. En av anledningarna till att industrin har blomstrat här är att produkterna är så billiga. Under 1990-talet niofaldigades stadens export av trikå.³³ Ungefär hälften av Indiens export av stickade produkter kommer härifrån.³⁴

Varje dag använder textilindustrin i Tirupur mer 90 miljoner liter vatten, långt mer än vad som faktiskt finns att tillgå på plats. Omkring 80 procent av detta beräknas komma utifrån.³⁵ För att klara situationen och täcka alla behov från befolkningen, jordbruket och industrin började staden i början av 90-talet att köpa in vatten från byar runt omkring och köra in det till staden i tankbilar. Varje dag beräknas 2 000-3 000 lastbilar köra sju till tio resor vardera, transporter som släpper ut koldioxid och luftföroreningar.³⁶

Vattenbristen har förvärrats av att det vatten som släpps ut från textilfabrikerna är förorenat av olika kemikalier. Varje dag släpper enbart färgerierna ut nästan 80 miljoner liter förorenat vatten.³⁷ Utsläppen har lett till att i princip hela stadens grundvatten, ner till 100 meters djup, är förorenat.³⁸ Ungefär hälften av färgerierna är anslutna till de gemensamma reningsverken.³⁹ Av de resterande har de flesta egna reningsverk. I början av 90-talet bestämde delstatens miljömyndighet, Tamil Nadu Pollution Control Board (TNPCB), att det mest effektiva sättet att rena utsläppen var genom att flera fabriker anslöt sig till olika gemensamma reningsverk. Det har visat sig att dessa inte har fungerat så bra som önskat. Metoderna att rena utsläppen är inte tillräckliga. TNPCB tar prover i både yt- och grundvatten, dessa prover visar på halter av föroreningar som gör att vattnet inte ens är tjänligt för industrin, än mindre som dricksvatten eller för bevattning till jordbruket.⁴⁰

Problemen med föroreningarna beror inte enbart på att reningsverken inte är tillräckligt effektiva. Det finns dessutom många uppgifter om att orenat vatten släpps ut på natten när reningsverket är avstängt.⁴¹ Eller att reningsverket bara slås på då det kommer utländska besökare eller vid kontroller från myndigheter i de fall då fabriken har ett eget reningsverk. Det är en kostnadsfråga, eftersom det är dyrt att driva reningsverken. Och risken för upptäckt är värd att ta, eftersom de böter som riskeras är för låga för att verka avskräckande.⁴² Risken för fusk är något mindre i de gemensamma anläggningarna, eftersom det inte är de individuella fabriker som sköter reningen på dessa. Där är det istället en ledningsgrupp bestående av representanter från industrin som tar hand om driften. Men

även mot dessa anläggningar finns det en utbredd misstänksamhet och flera säger att fusk och mutor är vardag även där.⁴³

I mitten av 1970-talet stiftades ett flertal lagar som syftar till att minska föroreningarna både i vatten och i luften.⁴⁴ I varje delstat fick en miljöskyddsmyndighet, en så kallad "Pollution Control Board", i uppgift att se till att lagarna följdes och att nedsmutsningen faktiskt skulle minska. Men eftersom resurserna är begränsade så kan inte TNPCB utföra sitt uppdrag fullt ut. Alla nödvändiga inspektioner genomförs inte och kvaliteten på de som görs är inte alltid den bästa.⁴⁵ Det finns även uppgifter om att åtminstone en del av tjänstemännen på TNPCB tar emot mutor för att antingen inte göra en inspektion, eller för att ändra i protokollet.⁴⁶

Vidare är textilindustrin en stark lobbygrupp med goda kontakter med politiker. Industrin bidrar med exportinkomster och arbetstillfällen och har därför möjlighet att påverka delstatspolitiker, vilka i sin tur kontrollerar TNPCB.⁴⁷

I strid med miljölagstiftningen släpps stora mängder förorenat vatten ut varje dag. Eftersom vattnet är så förorenat att det till och med är otjänligt för textilindustrin så används ännu mer kemikalier för att motverka en del oönskade effekter på färgning och andra processer.⁴⁸ Den ökade användningen av kemi-

kalier, och därmed även av vatten, har drivit upp kostnaderna för industrin. För att ändå kunna tillhandahålla billigt producerade produkter finns det därför ett flertal som har börjat köpa billigare kemikalier, ofta av lägre kvalitet.⁴⁹

Stora delar av ekosystemen nedströms Tirupur är förstörda som en effekt av den intensiva textilproduktionen. Vattnet är för förorenat för att kunna användas till bevattning, men eftersom floden svämmar över under monsunen så sprids det förorenade vattnet ändå ut över åkrar och omgivande marker. Ytterligare gifter kommer från slamhögar som kantar floden.⁵⁰

Vattenprover från floden visar att föroreningarna snarare ökar än minskar.⁵¹ Dessa består bland annat av skiftande pH, hög salthalt, höga halter av lösta ämnen och svavelföreningar. Dessutom är det ofta låg syrenivå i vattnet eftersom det släpps ut så mycket organiskt material som måste brytas ned.⁵²

Sammantaget gör föroreningarna floden till en miljö där få arter kan leva. Pigmenten och de lösta ämnena hindrar ljus från att tränga ned i vattnet, vilket påverkar den biologiska aktiviteten i floden.⁵³ Den biologiska mångfalden både i floden och på land runt staden har minskat dramatiskt, vilket har lett till en obalans i ekosystemet.⁵⁴ Flera av de ursprungliga arterna har försvunnit medan andra har fått möjlighet att breda ut sig.

Bönderna är hårt drabbade av förändringarna. Förlusten av biologisk mångfald kan ge en del oväntade effekter på jordbruket. När mikrofaunan i jorden slås ut minskar också jordens bördighet. Insekter fungerar som pollinerare och när insekterna försvinner förloras även den "ekosystemtjänsten".⁵⁵ Tillsammans med bristen på vatten och med de allvarliga föroreningarna så har detta gjort att jordbruket i området i princip är helt utslaget. En del bönder försöker odla kokospalmer, eftersom de klarar lite högre salthalt, men nu har även de börjat ge minskade skördar.⁵⁶

I ett försök att mildra svårigheterna för bönderna byggdes 1992 en bevattningsdamm nedströms staden. Men eftersom vattnet från staden var så förorenat så har det inte kunnat användas för bevattning. Istället har det blivit en slags förvaringsdamm för föroreningarna. När dammen svämmar över läcker föroreningarna ut på åkrarna vilket har förvärrat situationen för jordbruket.⁵⁷ Bönderna stämde industrin och rättsprocessen har pågått under flera år. Bönderna har vunnit en viss seger, men fortfarande har väldigt lite skadestånd betalats ut. Och dammen finns kvar. Idag finns det planer på att bygga en pipeline från dammen ut till Bengaliska bukten för att leda ut det förorenade vattnet i havet.⁵⁸

Den idén kan sägas karaktärisera miljöarbetet i Tirupur. Fokus ligger på "end of pipe-lösningar", hur vattnet ska renas och var slammet ska läggas, istället för hur själva processen ska ändras för att åstadkomma mindre miljöbelastning.⁵⁹

Guangdong, Kina

Textilindustrin är en av pelarnäringarna för Kina och landet står för närvarande

för en fjärdedel av världens export av textilier. Av landets totala exportinkomster står textilier för 16 procent, och ungefär 25 miljoner av landets invånare arbetar inom textilindustrin.⁶⁰ Industrin domineras av privatägda små- och medelstora företag, vilka utgör 80 procent av alla textilfabriker.⁶¹ Det är en koncentration av fabriker i Guangdong runt Pärflodsdeltat och utmed Yangtze-floden på Kinas östkust. I båda dessa områden har textilindustrin varit motorn i den ekonomiska utvecklingen.⁶²

Den senaste tiden har Kinas textilexport börjat dala.⁶³ Det har varit det låga priset på produkterna som hittills har varit Kinas främsta konkurrensfördel och nu har priserna börjat stiga. Delvis handlar det om hur deras valuta värderas i förhållande till dollarn, men det finns också tecken på att själva produktionskostnaderna har ökat, vilket alltså minskar efterfrågan från utländska köpare.⁶⁴

Produktionskostnaderna har ökat av olika anledningar. En ny arbetsmarknadslag har inneburit höjda löner för arbetarna och nya och högre krav från utländska köpare, på bland annat kvalitets- och kemikalietester på produkterna, innebär också att det tillkommer kostnader. Troligen kommer priserna att höjas ytterligare, eftersom en ny lag rörande vattenföroreningar nyligen klubbades igenom i det kinesiska parlamentet.⁶⁵ De nya reglerna trädde i kraft från och med första juni 2008. Lagen syftar till att minska både vattenförbrukningen och förorenade utsläpp, vilket i princip innebär att fabriker kommer behöva investera i ny, mer resurssnål teknisk utrustning.⁶⁶

En av dem som har märkt både ökade krav, kostnader och minskad försäljning är en leverantör från Guangdong som producerar kläder till bland annat Dressmann, men även till en del andra kedjor som finns på den svenska marknaden. Det är en sömnads- och broderifabrik, alltså inte en anläggning som har särskilt stor miljöpåverkan. Fabriken anlitar i sin tur ett antal underleverantörer från olika delar av Kina, samt från några närliggande länder. Det är hos underleverantörerna som de mer miljöbelastande stegen sker: blekning, färgning, tryck och bykning.

Fabriken i Guangdong är inte företags enda anläggning. Ytterligare en fabrik i en annan del av landet samt en anläggning som gör kvalitetskontroller av produkterna drivs av samma ägare. Ägaren, Kim Gong, berättar att de har märkt en tydlig nedgång av utländska ordrar de senaste åren.⁶⁷ Ungefär 70 procent av deras produktion köps av utländska kunder, men deras beställningar har minskat tydligt. Dessutom säger han att kunderna kräver mer idag, men att de betalar mindre.

Kundernas krav på produkterna är högre idag än när de började för tolv år sedan och det krävs en del tester för att få kläderna godkända. Det är inte bara tester för att kontrollera miljökraven, utan även kvalitetstester. Leverantören betalar själv alla tester. Kim Gong säger att deras vinst idag har minskat med en fjärdedel jämfört med för tre år sedan, både på grund av minskad försäljning och ökade

kostnader. De ökade kostnaderna får företaget till stor del skjuta nedåt i produktionskedjan, till underleverantörerna.

Miljökraven för de också vidare i kedjan, men Kim Gong kan inte svara på hur dessa följs. Fabriken gör tester av produkterna, men kontrollerar inte processerna. Han vet inte vilka kemikalier som används för blekning, vid tvätt eller som hjälpkemikalier, inte heller hur reningsprocessen ser ut. När det gäller nonylfenoletoxilat säger Kim Gong att det idag bara är en köpare, en klädkedja i USA, som kräver tester för detta. Ingen av de svenska klädkedjorna de säljer till hade vid tidpunkten för intervjun några krav på tester för nonylfenoletoxilat.⁶⁸ Han kan inte heller svara på om någon av underleverantörerna tillsätter bakteriedödande medel till tyget.

Underleverantörerna får också, liksom Kim Gong och de andra huvudleverantörerna, högre kostnader på grund av de ökade kraven från både myndigheter och utländska kunder. Underleverantörerna utgörs främst av små och medelstora företag och inkomsterna är ofta inte tillräckligt stora för att de ska kunna investera i nya maskiner. Deras utrustning är därför många gånger gammal, resurskrävande och bidrar till att förvärra miljöproblemen från textilindustrin.⁶⁹

De senaste åren har myndigheterna tagit en del steg för att stävja landets miljöproblem och verka för en mer hållbar utveckling. En åtgärd var till exempel att de under 2006 försökte göra en beräkning av kostnaderna för miljöförstöringen i relation till den ekonomiska tillväxten, ett så kallat grönt BNP. I den beräkningen placerades textilindustrin som en av de fem värsta förorenarna.⁷⁰

Ma Jun, tidigare journalist och författare till boken "China's Water Crisis", är numera en av landets mest välkända miljöaktivister. Han säger att miljöskyddet lider av samma problem som andra regelverk i Kina; lagar och förordningar är bra på pappret men brister vid implementeringen.⁷¹

Ett exempel är att vattenreningen fortfarande inte fungerar på ett säkert sätt. Varje år släpps 1 100 miljarder liter förorenat vatten ut från textilfabrikerna i Kina. Det motsvarar drygt sex procent av landets totala utsläpp, vilket placerar textilindustrin på en fjärdeplats som värsta förorenare i landet.⁷² Ma Jun startade 2006 miljöorganisationen IPE.⁷³ IPE driver två databaser med uppgifter om kinesiska fabriker som brutit mot landets miljölagar: en för vatten och en för luft. På webbsidorna kan allmänheten och företag söka information om vatten- och luftkvaliteten i olika geografiska områden samt se vilka företag i varje region som straffats för att ha brutit mot miljölagar. Samtliga uppgifter har hämtats från officiella kinesiska källor. Sammanlagt finns omkring 16 000 företag på de båda listorna. Enligt Ma Jun är huvudsyftet med databaserna att skapa kunskap och opinion kring landets akuta miljöproblem, något som i dagsläget saknas. Förhoppningen är att ökad kunskap bland allmänheten och västerländska företag ska leda till ökat tryck på fabriker som förorenar.

IPE:s databaser visar föroreningar av vatten och luft för geografiska områden,

men innehåller inga specifika uppgifter om hur just textilindustrin påverkar miljön. Samtidigt förklarar Ma Jun hur IPE:s databaser ändå kan hjälpa utländska textilföretag att köpa från leverantörer vars påverkan på miljön är mindre. Sommaren 2006 uppdagades att en textilfabrik i Guangdongprovinsen släppte ut drygt 20 000 ton obehandlat industrivatten om dagen i en närbelägen flod. Fabriken anlätades av en rad multinationella företag. Samma fabrik fanns med i IPE:s databas för att ha brutit mot vattenföroreningslagar under 2004 och mot luftföroreningsregler 2005. Ma Jun konstaterar att om köparna först hade kollat i IPE:s databaser hade de känt till att fabriken inte hade ett rent förflutet.

Resultat från intervjuer

Företag som har medverkat aktivt

Cheap Monday, Weekday

Cheap Monday och Weekday tillhör bolaget Fabric Scandinavien, vilket i sin tur till 60 procent ägs av H&M. Företaget startade i liten skala 2002 med produktion av billiga jeans. I företagets butiker säljs både deras egna kläder och second-handkläder. Deras kläder säljs idag i flera länder i Europa, samt i Japan, USA och Australien. Kontaktperson: Irene Häglund

Sedan ett år tillbaka arbetar Irene Häglund som miljöansvarig på företaget. Hon är textilingenjör och kommer från IFP research där hon var med och startade en kemikaliegrupp som arbetar med svenska textilföretag. Ungefär samtidigt som hon började på Fabric gick företaget med i Fair Wear Foundation (FWF).⁷⁴ De valde att gå med i FWF istället för Business Social Compliance Initiativ (BSCI) eftersom de tycker att FWF gör ett bättre jobb och att BSCI är för stängt för att kännas helt trovärdigt utåt.⁷⁵

– Fair Wear Foundations arbete med sociala frågor går långt, längre än BSCI:s, men det saknas fortfarande en hel del när det gäller miljöfrågorna i deras krav och kontroller, säger Irene Häglund.

Därför har Fabric lagt till en del krav för att få en mer miljöanpassad produktion. Företagets miljökrav idag består dels av en lista över kemikalier som inte får användas i produktionen och sådana som inte får finnas i produkterna. De har som mål att minst en procent av bomullen ska vara ekologiskt odlad. Dessutom har de specificerat att processen och tekniken, samt rening och hantering av farligt avfall åtminstone ska följa nationella miljölagar och att fabriken måste ha bra rutiner för hur de ska anmäla eventuella utsläpp och avvikelser till myndigheter. De lämnar sina miljökrav till slutleverantören, det vill säga till sömnadsfabriken. Leverantören ska i sin tur föra kraven vidare i kedjan – så långt de når.

Företaget kontrollerar stickprover av kollektionerna för att se att kemikalierestriktionerna följs.

– Det går naturligtvis inte att testa allt, säger Irene, men vi har utökat antalet tester bland annat för nonylfenoletoxylat. Det är problematiskt eftersom det inte är förbjudet att använda i exempelvis Kina.

I Naturskyddsföreningens rapport ”T-tröjor med en smutsig baksida” visade det sig att just Weekdays t-tröja hade höga halter av nonylfenol. Det är ett problem som klädkedjan nu försöker komma tillrätta med i sina kontakter med leverantörerna.

– Det här är den största utmaningen – att öka spårbarheten i kedjan för att kunna identifiera var problemen finns, säger Irene Häglund.

De har precis börjat arbeta mer konkret med det. Bland annat har de nyligen bett leverantörerna att de ska dokumentera sina möten med underleverantörerna och föra register över underleverantörernas produktionsprocesser och vilka kemikalier som används där.

Förutom kemikalietester gör företaget kontroller hos leverantörerna. FWF har ett system med lokala kontrollanter som gör inspektionerna. Minst en representant för företaget måste också vara med vid inspektionen och alla besök är annonserade.

Idag tillverkas ungefär hälften av Fabrics kläder i Kina, resten i Litauen och Italien. Irene Häglund säger att deras kunskap om och insyn i leverantörskedjan varierar. Det beror delvis på hur stora volymer som beställs och vilka produkter det rör sig om. En hel del av trikåkläderna kan företaget ställa förhållandevis långtgående krav på eftersom dessa inte har så lång produktionskedja. Tidigare köptes tyget av tillverkare där det var svårt att få information var de produceras, men de går ifrån det alltmer eftersom de numera kan köpa större kvantiteter och samordnar inköpen.

Hon säger att Fabric åtminstone vet vilka fabriker som syr kläderna, vilken som är huvudleverantör. Det finns enligt henne flera företag som inte ens vet det, utan bara har kontakt med en leverantör som är agent och som sköter alla kontakter med fabriker.

– Så här ser det ut för många textilföretag, berättar Irene Häglund.

Dressmann

Dressmann är en klädkedja för herrkläder, som ägs av norska Varnergruppen. Den första butiken öppnade i Oslo 1962. Idag finns ungefär 400 butiker i sju länder i norra Europa och deras kläder produceras i 15 länder i Asien och Europa, huvudsakligen i Kina och Turkiet. Kontaktperson: Annabelle Ingeborg Lefébure

Dressmann samarbetar med organisationen Initiativ för etisk handel (IEH)⁷⁶. Samarbetet har utmynnat i etiska riktlinjer för företagets klädproduktion. Riktlinjerna handlar till största delen om sociala frågor, men där finns även en del kriterier som rör miljö- och djurhänsyn.

– Vi har nyss börjat arbeta med att ta fram en miljöpolicy där kemikaliefrågorna ska stärkas. När den är färdig så kommer vi ändra våra miljökrav, berättar Annabelle Ingeborg Lefébure.

Dressmanns miljökrav idag omfattar kemikalieinnehållet i kläderna och vilka

kemikalier som får användas i produktionen. Företaget ställer också krav på att leverantören ska följa nationell lagstiftning när det gäller utsläpp och vattenrening. Leverantörerna får miljökraven när samarbetet inleds. Listan på krav lämnas till huvudleverantören, som i sin tur ska förmedla dem vidare till sina underleverantörer.

– Vi har nyss gjort en vertikal kartläggning av våra leverantörer för att få en bättre insyn i hela produktionskedjan, säger Annabelle Ingeborg Lefébure.

Den typen av kartläggning gör Dressmann alltid i inledningen av ett nytt samarbete med en leverantör och nu tycker hon att insynen i produktionskedjan är bra, även om de aldrig kan vara helt säkra på vilka underleverantörer som används.

– En av de största utmaningarna är att ha kontroll över när en leverantör väljer att anlita en underleverantör utan att meddela oss. Framför allt gäller det råvaruproduktionen, säger hon.

Kontrollen av leverantörerna sköts av SGS, ett utomstående internationellt kontroll- och certifieringsorgan.⁷⁷ Det rör sig i första hand om sociala revisioner, men vid inspektionerna görs även viss kontroll av miljöaspekterna, till exempel användning av kemikalier och avfallshantering. Kontrollen görs hos huvudleverantören, som i sin tur ska kunna visa dokument på hur produktionen har gått till i de tidigare leden.

– Det är ganska vanligt att leverantörerna inte är säkra på hur de ska lagra och hantera farliga kemikalier. En hel del av inspektionerna går ut på att förbättra kunskapen på fabrikerna, att berätta om leverantörens ansvar och skyldigheter, säger Annabelle Ingeborg Lefébure.

Hon säger också att Dressmann ska förbättra kontrollerna, att miljökraven som blir en följd av den nya miljöpolicy ska följas upp bättre och att miljöfrågorna ska flätas in i det som idag främst är sociala revisioner.

Odd Molly

Odd Molly är ett klädföretag som säljer damkläder. Företaget grundades 2002, och efter en snabb tillväxt säljs nu kläderna i 5 400 butiker i 38 länder. Kontaktpersoner: Christina Tillman och Maria Östberg

Odd Molly har en uppförandekod för de sociala kriterierna, men ingen miljöpolicy, inga miljömärkta kläder och inte heller någon ekobomull. Istället för att satsa på ekobomull har företaget valt att delvis använda en del andra material, såsom siden och ull, som kan minska miljöpåverkan i produktionen.

– Vi har funderat på att satsa på en ekolinje med ekologisk bomull, men vi har kommit fram till att inte göra det, säger Maria Östberg.

Hon tycker att en sådan satsning mest känns som ett marknadsföringsknep, det

är bättre att satsa på helheten och få den mer miljöanpassad än att miljömärka enstaka plagg.

Odd Mollys miljökrav består av en lista över kemikalier som är förbjudna i produktionen och i kläderna samt ett krav på att leverantören ska följa nationell miljölagstiftning. Det är huvudleverantören som har ansvar för att miljökraven förs vidare till underleverantörerna.

Odd Mollys kläder produceras i Indien, Kina, Turkiet, Marocko och några europeiska länder. De köper helt färdiga produkter från slutleverantören. Det innebär att Odd Molly inte har kontakt med underleverantörerna där själva textiltillberedningen sker och att företaget inte heller vet vilka underleverantörer som används. Hos huvudleverantörerna är det i princip sömnad och broderi som görs, de mest miljöbelastande stegen (färgning, urtvättning och blekning) sker hos underleverantörerna.

– I dagsläget använder vi ungefär 15 leverantörer och dem har vi arbetat med under en längre tid, så vi känner oss trygga med dem, säger Christina Tillman.

När de börjar ett samarbete med en leverantör tas miljökraven upp i de inledande förhandlingarna. Om inte leverantören kan leva upp till kraven så ingås inget kontrakt. Däremot gör Odd Molly inga kontroller alls hos leverantörerna, och inte heller några kemikalietester på kläderna för att se om kraven följs.

– Vi besöker själva våra leverantörer minst en gång om året och då kan vi se om det sker något uppenbart brott mot våra krav, men vi kan inte avgöra vilka kemikalier som används eller släpps ut, hur avloppsreningen fungerar eller andra miljörelaterade frågor, säger Christina Tillman.

Företaget håller på att leta efter externa kontrollanter som ska kunna göra oberoende och oanmälda besök hos leverantörerna, däremot inte hos underleverantörerna som bereder tyget. Odd Molly vill inte offentliggöra sina leverantörer, något som annars skulle kunna möjliggöra att andra aktörer får insyn i hur produktionen ser ut.

Peak Performance

Peak Performance är en del av det danska bolaget IC Companys, där även bland annat Jackpot, Tiger, Cottonfield, In Wear och Part Two ingår. Deras kläder säljs i ungefär 25 länder. IC Companys har produktion i ungefär 30 länder, Peak Performance t-tröjor tillverkas främst i Kina och Turkiet, övriga kläder produceras i Indien och Bangladesh. Kontaktperson: Thomas Ernfeld.

Peak Performance är medlem i BSCI genom IC Companys sedan 2007, berättar Thomas Ernfeld.

– Vår första prioritet har varit de sociala frågorna, det måste jag erkänna. Miljöfrågorna har hittills inte fått så stort utrymme, säger han.

Han tycker själv att en av deras ”miljöfördelar” är att Peak Performance gör kvalitetskläder som ska hålla länge, att konsumenterna därför inte behöver köpa nytt så ofta. Företagets miljökrav är desamma som för de flesta företag som är anslutna till BSCI. Leverantörerna ska följa produktionslandets lagar och så finns en kemikalielista över förbjudna ämnen som inte får användas i tillverkningen eller finnas i kläderna. Kemikaliekraven testas dels genom stickprovskontroller och dels om de har en misstanke om att någon leverantör inte har följt kraven.

Kontrollerna hos leverantörerna sköts av en utomstående revisionsfirma. Det är oannonserade besök då inspektörerna går genom dokument och tittar på anläggningen. Om det är något uppenbart brott mot kraven så ser kontrollanterna det, men precis som flera andra företag har påpekat så säger även Thomas Ernfeld att BSCI:s kontroller främst är inriktade på att hitta oegentligheter i arbetsförhållandena.

Han tror att de känner till de flesta stegen i produktionskedjan, dock inte var själva råvaran kommer från. Han säger också att Peak performance ska informeras om vilka underleverantörer som används men att de i så stor utsträckning som möjligt undviker att använda sådana.

– När det gäller just t-tröjor så utförs de flesta stegen på samma fabrik, många stora leverantörer producerar även tyget som används till tröjorna. Det gäller oftast inte övriga produkter. Om man använder underleverantörer är det svårare att kontrollera produktionen och risken för att kraven inte följs blir betydligt högre, säger han.

Thomas Ernfeld berättar också att ett av IC Companys andra märken, Jackpot, är med i ett projekt som heter MADE-BY. Det går ut på att det ska gå att spåra hela kedjan, ner på fabriksnivå, och att den informationen ska vara offentlig. Det krävs då att bomullen är ekologiskt odlad, annars går det inte att spåra dess ursprung. Den satsningen innehåller även högre krav på en miljöanpassad produktion och bättre arbetsförhållanden.

– Vi försöker ”tänka miljö” varje gång vi ska göra något nytt, för att få det rätt från början. Men det är en process, säger han.

Polarn o Pyret samt Sisters och Brothers

Polarn o Pyret samt Sisters och Brothers tillhör klädkedjan RNB Retail and Brands som också äger JC samt har varumärkeshandel på varuhus. Det finns 91 Polarn o Pyret butiker i Sverige och utlandet. Brothers och Sisters har 118 butiker i Sverige och Finland. Kontaktpersoner: Mimmi Brodin och Linn Nilsson

Sisters och Brothers har idag inga miljömärkta kläder. Polarn o Pyret däremot är den enda klädkedjan i den här studien som har sådana kläder. De har sedan 2007 en liten kollektion Svanenmärkta underkläder och tröjor för barn och vuxna.

Frågorna i den här rapporten rör produktionen som är förlagd i Kina, och berör därför inte de Svanenmärkta kläderna. I Kina har RNB så kallade produktionskontor, som letar efter leverantörer och som också gör kvalitetskontroller hos leverantörerna.

RNB känner till stora delar av produktionskedjan för t-tröjor. När det gäller andra plagg, exempelvis ytterplagg och byxor, så är fler underleverantörer involverade. Då känner de till hur kläderna produceras men inte alltid var det sker.

Miljöfrågorna diskuteras med blivande leverantörer från början. Om leverantören inte kan garantera att den kan följa företagets miljökrav så använder företaget inte den leverantören. I dagsläget består Polarn o Pyrets och även Sisters och Brothers miljökrav av en kemikalielista, tillsammans med ett krav på att leverantören ska följa nationella lagar.

– Vi har precis påbörjat ett arbete med att utveckla kemikaliearbetet inom koncernen. Vi har hittills kommit längst inom de miljömärkta kollektionerna på Polarn o Pyret.

RNB är medlem i BSCI och använder sig av deras uppförandekod. I den ingår ett antal miljökrav som kontrolleras vid BSCI revisionen hos leverantören. Det är huvudleverantören som kontrolleras, vanligtvis inte underleverantörerna. De har börjat se över möjligheten att även involvera underleverantörerna i kontrollerna. Vissa kemikalietester måste leverantörerna själva göra på kläder eller material. Som komplement till detta kan RNB själva göra egna stickprovskontroller utifrån företagets kemikaliekrav.

– Miljöfrågorna har idag inte tillräckligt stort utrymme i BSCI:s arbete, det är viktigt att vi arbetar vidare med de frågorna, säger Mimmi Brodin.

Hon tror även att miljökontrollerna som sker i BSCI:s regi inte är tillräckligt grundliga för att de ska kunna upptäcka alla missförhållanden. Uppenbara brister upptäcks troligen, tror hon, men eftersom BSCI:s kontrollanter främst är inriktade på att se avvikelser i arbetsvillkoren så blir det ingen avancerad miljökontroll. Bland annat tror hon att det är svårt att se om reningsverken används hela tiden, eller om de bara slås på inför besöket. Likaså tror hon att det är svårt att garantera att inte exempelvis nonylfenoletoxilat används under processen.

– Vi har själva upptäckt just nonylfenoletoxilat i några av våra kläder, det är svårt att hitta källan. Troligen var det en beståndsdel i mjukmedlet som användes.

Wesc

Wesc, eller We are the Superlative Conspiracy, är ett drygt sju år gammalt klädföretag. För närvarande säljs deras kläder i drygt 20 länder. Kontaktperson: Rickard Josephson

Wesc har precis antagit en ny miljöpolicy och håller på att utveckla arbetet med

att minska miljöpåverkan från klädproduktionen. En ny uppförandekod är på väg och de diskuterar för närvarande om företaget ska gå med i BSCI eller i Fair Wear Foundation, men måste först utvärdera om de kan leva upp till dessa organisationers krav.

– Policyn och uppförandekoden är våra krav, men vi har en bit kvar innan allt är uppfyllt överallt, säger Rickard Josephson.

Wesc nuvarande miljökrav finns i deras uppförandekod. Där står bland annat att leverantörerna, liksom Wesc, ska arbeta för att minska miljöbelastningen från produktionen. Materialval, produktionsmetoder, avfallshantering, hantering av kemikalier samt vattenrening ska minst leva upp till lagstadgade krav. Därutöver ska leverantören följa företagets kemikalielista.

Ungefär hälften av företagets kläder produceras i Portugal, den andra hälften i Kina, Indien och Bangladesh. Deras t-tröjor tillverkas i Bangladesh. Kunskapen om hela produktionskedjan varierar beroende på vilket land företaget verkar i.

– Jag kan nog säga att i Portugal, Indien och Bangladesh har vi nästan hundra procent koll på vilka fabriker som är inblandade i tillverkningen. Så är det inte i Kina däremot. Jag har tyvärr märkt att det är svårare att kontrollera hela kedjan där, säger Rickard Josephson.

Wesc har olika slags kontroll av hur leverantörerna följer kraven. De gör bland annat stickprovskontroller på produkterna för att se så att kemikaliekraven följs. I Indien och Bangladesh använder företaget sig av produktionsagenter som sköter all slags kontakt med leverantörerna. Agenterna brukar vara där en eller ett par veckor i sträck någon gång per år, för att utveckla metoderna. Då kan de samtidigt få en ordentlig inblick i hur produktionen ser ut och även upptäcka om någonting verkar avvika från kraven. Därutöver besöker Wesc leverantörerna ungefär en gång per år, men då rör det sig inte om regelrätta kontroller. I Kina sköts alla kontroller av Wesc.

– Tyvärr blir de kontroller som vi själva gör inte lika omfattande som när våra produktionsagenter är på plats i Indien och Bangladesh eftersom de är närvarande under hela processen, säger Rickard Josephson.

Företag som inte har medverkat aktivt

Bondelid

Klädföretaget Bondelid har funnits i närmare 30 år och är privatägt. Idag består det av fyra märken: Bondelid, Bondelid små storlekar (för barn), Brittinger och Claes Göran. Kläderna säljs bland annat på MQ och genom många internetbutiker. Kontaktperson: Britt-Inger Wilhelmsson

Bondelid är ett av de företag som inte ville svara på frågor i den här undersökningen. Redan efter första telefonsamtalet svarade Britt-Inger Wilhelmsson att

de inte hade tid att delta, och tyckte att undersökningen borde fokusera på större företag. Deras ovilja att svara på frågor har hållit i sig trots flera försök både till ägarna och till deras PR-konsult. När Rena Kläder gjorde sin undersökning om klädföretagens etiska arbete 2006 så ville de inte heller svara. Bondelid lämnar inte heller ut någon information på sin hemsida, www.bondelid.se. Det enda som finns där är en bild på en t-tröja; inga kontaktuppgifter, ingen företagsinformation och ingen information om företagets produktion eller ansvar.

Det är därför svårt att säga någonting överhuvudtaget om hur deras arbete ser ut. I kläderna står inte ens var de har blivit producerade. I en artikel i Svenska Dagbladet från 2005 framgår det dock att de har produktion bland annat i Kina.⁷⁸

Gina Tricot

Gina Tricot är ett familjeägt klädföretag. Det är Sveriges snabbast växande modekedja, med runt 80 egna butiker i Sverige, Norge, Danmark och Finland. Det är landets fjärde största klädkedja. 2006 utsågs den till årets bästa modeaktör av branschtidningen Habit. Framgångsfaktorerna var en rekordartad försäljningstillväxt och kontinuerlig expansion. Gina Tricot har bland annat marknadsfört företaget med att butikerna får in nyheter varje vecka. Kontaktperson: Magnus Tillsten

Inte heller Gina Tricot har svarat på frågorna i den här undersökningen. I inledningsskedet svarade Magnus Tillsten att de hade ont om tid just då, men att han skulle återkomma. Tre månader och ett antal kontakter senare har fortfarande ingen från företaget svarat. Däremot finns en del information på hemsidan, www.ginatricot.se. Där finns bland annat en uppförandekod och en kort text om hur företaget agerar i kontakten med leverantörerna, vilka bland annat finns i flera länder i Asien. Där står även att Gina Tricot ”välkomnar den granskning av textilbranschen som finns i media och den utomstående bedömning som sker av vår verksamhet internationellt”.

Uppförandekoden är fokuserad på arbetsfrågor. Där står inte något om miljöfrågor, möjligen kan det tolkas in i den punkt som säger att alla leverantörer förväntas handla i enlighet med nationell lagstiftning. I texten om kontakten med leverantörerna står att Gina Tricot gör täta besök på fabrikerna för att säkerställa att företagets krav följs. Inte heller där står något om Gina Tricot egentligen ställer några miljökrav och vilka dessa i så fall är eller hur de följs upp.

J Lindeberg

J Lindebergs kläder finns i ungefär 20 länder, bland annat i de skandinaviska länderna, flera andra europeiska länder, USA, Kanada och Japan. Kontaktperson: Kristin Roos

J Lindeberg har valt att inte svara på frågorna till den här rapporten, eftersom företaget precis håller på att utarbeta en CSR-policy, där miljön ska vara en del.⁸² J Lindeberg deltog i en av Rena Kläders rapporter och uppgav där att de har en uppförandekod som ska reglera arbetsvillkoren hos leverantörerna och att före-

taget har agenter på plats som gör kontroller.⁸³ Det framgår inte om företaget i nuläget har några miljökrav eller kontroller av miljörelaterade frågor i produktionen. Det finns inte heller någon sådan information på företagets hemsida.

MQ

MQ är en butikskedja med drygt 90 butiker utspridda över Sverige. I butikerna säljs många olika varumärken, men de har också en del egna märken, bland annat Zoul och Emilio. I den här studien var det produktionen av företagets egna märken frågorna handlade om. Kontaktperson: Susanna Nyström och Thomas Wernersson

Inte heller MQ ville ställa upp på intervju eller svara på frågor omkring företagets miljökrav. Svaret från Thomas Wernersson kom via mail och där står att MQ välkomnar granskning. Han bifogade också det dokument som företaget använder i kontakten med leverantörer "Delivery and trading conditions". Där står alla krav som företaget ställer på sina produkter, från hur etiketterna ska vara fastsydda till kemikaliekrav. Av det dokumentet framgår att MQ har en lista över kemikalier som är förbjudna i produkterna, och dessutom en lista över några kemikalier som inte får användas i produktionen, bland annat PCB, nonylfenoletoxilat, flamskyddsmedel, klorblekning och TBT.

MQ är medlemmar i BSCI, och det nämns också på hemsidan under rubriken "företagets ansvar". Utifrån den information som MQ har lämnat tycks det som om de enda miljökrav företaget ställer är en kemikalielista över ämnen som inte får finnas i produkten och ytterligare en över ämnen som inte får användas i produktionen, tillsammans med BSCI:s uppmaning att fabriken ska följa landets lagstiftning.

Svea

Svea startade 2001 och har nu försäljning i elva länder. Kontaktperson: ---

Svea har inte svarat på frågorna i undersökningen. Företaget har inte heller någon konkret information på sin hemsida, endast några rader om vikten av att ta ansvar, att de inte är perfekta men försöker göra rätt.

I Rena Kläders undersökning från 2006 uppgav Svea att de inte hade någon uppförandekod och att företaget inte heller utförde några kontroller hos leverantörerna.

Vero Moda

Vero Moda är en del av det danska företaget Bestseller. I koncernen ingår bland annat även Jack & Jones, Vila, Exit, Only och Name It. Företaget är familjeägt och har funnits sedan 1975. Kontaktperson: ---

Inte heller Vero Moda svarade på frågorna i den här undersökningen. Företagets representanter i Sverige hänvisade till huvudkontoret i Danmark där de uppgav att de inte hade tid att svara. Det finns en del information på företagets hemsida,

bland annat en uppförandekod och lite information om hur Bestsellers kontroller går till. Där finns också en text om företagets miljökrav, som enligt dem själva går längre än den befintliga lagstiftningen. Bestseller använder en lista över kemikalier som inte får finnas i produkterna, men det finns ingen information om att det skulle finnas några restriktioner för vad som används i produktionen och listan finns inte på hemsidan.

Vero Moda har under 2008 tagit in en kollektion av ekologisk bomull. Kläddedjan har inga miljömärkta kläder, vilket dock Jack & Jones har, en av de andra kedjorna i koncernen. I företagets uppförandekod finns en punkt som handlar om miljöfrågor. Där står att produktionslandets miljölagar ska följas liksom företagets kemikalielista. Dessutom ska leverantören sträva efter en miljöanpassad produktion och att detta ska synas när man kommer in på anläggningen. Kontrollerna görs både av egna och av utomstående inspektörer, men det framgår inte om det är annonserade eller oannonserade besök.

Företagens ansvar

Situationen på fabriker där kläderna tillverkas varierar från anläggning till anläggning. Stefan Posner, forskare på IFP Research, säger att i Asien finns hela spektrumet av fabriker, från dem som inte har någon egentlig kontroll av kemikalieanvändning, vattenrening och resursförbrukning till högteknologiska anläggningar där förbrukningen av resurser och därmed utsläppen är mindre.⁸⁴ Han menar att det är upp till importörerna att göra aktiva val, att använda sig av de leverantörer som är ansvarsfulla och som har börjat miljöanpassa sin produktion.

Det finns utrymme för företagen att påverka hur deras leverantörer arbetar. Det visas bland annat i en magisteruppsats från Göteborgs universitet.⁸⁵ Där undersöktes två stora svenska textilimportörers miljökrav och hur de uppfylldes av leverantörerna i Tirupur. Resultaten i uppsatsen visade bland annat att de leverantörer vars köpare ställde högre krav också hade en mer miljöanpassad produktion. I uppsatsen konstaterades också att kraven fortfarande inte var tillräckligt höga och att det krävdes tydliga kontroller för att kraven skulle följas.

Företagens ansvar är en ivrigt diskuterad fråga och uppfattningarna om hur långt detta ansvar sträcker sig varierar. Det finns för närvarande inga bindande regler, men en del tunga aktörer har utvecklat frivilliga principer som företag kan använda för att utveckla sitt sociala och miljömässiga arbete. Bland annat har OECD antagit riktlinjer för företag, där miljöhänsyn ingår. Där finns bland annat formuleringar om att företagen ska utveckla och tillhandahålla produkter och tjänster som är utan olämplig miljöpåverkan och som inte förbrukar stora mängder naturresurser. De ska även upprätta mätbara mål och ha regelbunden övervakning. Dessutom ska de utvärdera förutsebara miljömässiga följder av företagets processer, varor och tjänster under hela deras livscykel.⁸⁶

Rent praktiskt skulle en tillämpning av de ovanstående principerna innebära att företagen ska utvärdera och ha kunskap om hela produktionskedjan och vilka

miljöeffekter som kommer från de olika fabrikerna. De ska också ta ansvar för att miljöpåverkan från alla stegen ska minska och sätta upp mål som ska följas upp.

I en studie från KTH, ”Miljöpolitik och styrmedel, Fallstudie: Kläder” av forskaren Annika Carlsson-Kanyama analyserades miljömärkning av kläder som ett möjligt styrmedel för att minska påverkan på miljön.⁸⁷ I rapporten intervjuades bland annat företrädare för ett flertal anonyma klädföretag. Annika Carlsson-Kanyama konstaterar i rapporten att företagen i stort sett använder någon av två olika strategier för att miljöanpassa sin produktion.

De företag som arbetar utifrån strategi 1 tar inte miljöriskerna på allvar och ifrågasätter regler för kemikaliehalter. Företagen i den här gruppen tycker att det är fel att vilja ändra på produktionsförhållanden i andra länder, och tror att med ökat välstånd kommer förändringen av sig själv. De anser inte heller att det är deras sak att förändra världen. Deras miljökrav sammanfattas ofta i en kemikalielista som de lämnar över till leverantörerna. De har ofta liten eller inga kontroller av produktionen, möjligen utför de stickprovskontroller på den färdiga produkten.

Företagen som arbetar efter strategi 2 tar miljöproblemen på större allvar. De tror att deras handlingar påverkar på sikt och att de verkligen kan göra skillnad. Lagstiftningen anger en miniminivå för dessa företag och deras miljökrav går ofta en bra bit längre. Flera av dessa företag tittar på kriterierna för miljömärkning och försöker anpassa sig till dessa även om de inte går hela vägen.

Det finns inga vattentäta skott mellan de här förhållningssätten. Ett företag som

länge har arbetat efter den första strategin kan börja ta små steg mot den mer ansvarstagande andra strategin, åter andra kan ha en viljeinriktning som deras faktiska produktionsförhållanden inte lever upp till.

Företagen som ingår i föreliggande studie har delvis olika sätt att arbeta med frågan. Enligt Annika Carlsson-Kanyamas klassificering hamnar de flesta företagen i den första gruppen. Deras uppfattning överensstämmer till stor del med strategi 2, nästan alla som har svarat på frågorna säger att det är ett viktigt – men svårt – ämne. Däremot har deras praktiska handlingar, deras krav och kontroller, inte nått det som Annika Carlsson-Kanyama kallar förhållningssätt 2.

Det är möjligt att även de som inte svarar, det vill säga Bondelid, Gina Tricot, Vero Moda, MQ, Svea och J Lindeberg tar miljöfrågan på allra största allvar, men det är i så fall inte något som de i detta skede vill informera sina kunder om. Det är en brist, eftersom företagets öppenhet är en viktig del i arbetet med att få konsumenter att göra medvetna val.

Bristen på insyn är en kritik som delvis även har riktats mot Business Social Compliance Initiative (BSCI) som en del av företagen i den här studien har anslutit sig till. Det är en europeisk sammanslutning för och av textilföretag, ett samarbete för att få ett bättre etikarbete i företagets produktionsled. Organisationen är inte öppen för enskilda organisationer eller fackföreningar och resultaten från deras kontroller är inte offentliga. BSCI har en uppförandekod som visserligen går förhållandevis långt när det gäller de sociala aspekterna men inte när det gäller miljöfrågorna. Fokus låg från början på arbetsförhållanden hos leverantörer i utvecklingsländerna, och man har ännu inte utvecklat det till att omfatta miljöfrågor. En del företag hänvisar ändå till BSCI på frågor om deras miljökrav och kontroller. Det är tveksamt vilken miljöinsats BSCI egentligen ger, eftersom de enda miljökrav som BSCI har i sin uppförandekod är att hanteringen av avfall, kemikalier och andra farliga ämnen samt utsläpp till luft och vatten minst måste nå upp till den nivå som den nationella lagstiftningen ställer. Enligt flera av de intervjuade företagen som anlitar BSCI är kontrollerna som utförs främst inriktade på att hitta brister i arbetsförhållanden på fabrikerna, miljökontrollerna är inte särskilt grundliga.

Nästan alla företag som har deltagit i den här undersökningen tycker att det största problemet är bristen på insyn i och kunskap om leverantörskedjan. Denna bristande insyn leder dels till svårigheter med att informera och överföra krav till alla led, dels till problem med att utföra kontroller. Eftersom klädföretagen inte vet var de mest miljöbelastande stegen har skett så kan de inte heller kontrollera hur deras krav egentligen följs. Kontrollen av färgerier, blekningsfabriker, tvätterier med flera, sköts av de lokala miljömyndigheterna.

Både Rickard Josephson från Wesc och Christina Tillmann från Odd Molly säger att leverantörerna generellt sett är positiva till företagets miljökrav och att de har sett en attitydförändring under ”de senaste åren”, att fler leverantörer själva inser att deras verksamhet förorenar. Dessutom menar de att leverantörerna inser att

de kan få fler och större kunder om de miljöanpassar sin produktion. Irene Häglund från Cheap Monday/Weekday är lite mindre positiv. Hon säger att leverantörerna accepterar vanliga krav såsom kemikalierestriktioner och uppmaningar att följa nationell miljölagstiftning, men mer långtgående krav suckar de mest åt. Hon menar även att de flesta svenska klädföretagen ställer ungefär likadana krav på sina leverantörer.

I inledningen av den här rapporten nämndes en uppsats om svenska konsumenters vilja att köpa miljömärkta kläder: "Kan man efterfråga något man inte vet existerar?" är titeln på uppsatsen. Flera av dem som har intervjuats till den här rapporten har inte noterat att konsumenter efterfrågar kläder som är producerade på ett mer miljöanpassat sätt. Rickard Josephson säger att de både klädföretag och konsumenter har kommit längre med de frågorna i USA, men att han kan skönja åtminstone en början på en sådan trend även här i Sverige. Irene Häglund gav ett exempel på det svala intresset. När Naturskyddsföreningen upptäckte höga halter av nonylfenoletoxilat i Weekdays tröja så erbjöd företaget alla som köpt tröjan att få lämna tillbaka den. Vid tidpunkten för intervjun hade ingen gjort det.

En av de faktorer som flera av de intervjuade tar upp som försvårande för att få genom kraven hos leverantörerna är den begränsade storleken på företaget i

fråga. Ett stort företag kan sätta tryck bakom sina krav, blotta misstanken om att det skulle kunna dra tillbaka sina ordrar gör att leverantörerna är mer benägna att gå köparna till mötes. Ytterligare en faktor som flera nämner är resursbrist. De mindre företagen har inte råd att göra lika omfattande miljösatningar och kontroller som de större.

Företag	Används nonyl-fenoletoxilat	Används Klorblekning	Används pigment m. tungmetaller	Används ftalater i tryck	Används baktericider
Cheap Monday /Weekday	Nej *	Ja	Nej	I vissa accessoarer	Nej
Dressmann	Nej	Ja	Inte kadmium, krom eller kvicksilver	Nej	Vet ej
Odd Molly	Nej	Ja	Nej	Nej	Nej
Peak Performance	Nej	Ja	Nej	Nej	Nej
Polarn o Pyret	Nej, men har hittat det i egna tester	Ja	Nej	Nej	Nej
Sister/Brother	Nej, men har hittat det i egna tester	Ja	Nej	Nej	Nej
Wesc	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej

Företagens kemikalieanvändning, enligt svar på frågor i enkät

* Enligt företagets krav ska inte ämnet användas i produktionen, men det har visat sig i tester av deras kläder att det ändå förekommer.

Diskussion

Fyra problem har identifierats i den här rapporten: bristen på öppenhet och insyn i hela kedjan av kläd tillverkningen, lågt ställda miljökrav från de svenska klädföretag som har granskats, brist på kontroller av att miljökraven följs samt företagets jakt på den billiga produkten – t-tröjan kostar helt enkelt inte vad den smakar i form av miljöförstöring i produktionslandet.

Ytterligare ett problem som har konstaterats i åtminstone två andra rapporter, är att klädföretagen inte ser någon efterfrågan på kläder som är producerade på ett mer miljöanpassat sätt.⁷⁹ I båda dessa rapporter noteras att en bidragande anledning till att så få kunder aktivt söker miljömärkta kläder är att de saknar information om varför de egentligen ska välja sådana plagg. Men i kedjan med kunskap, som leder till efterfrågan som leder till ett ökat utbud av miljömärkta kläder finns också en länk som handlar om möjlighet till insyn. Oroväckande många av de tillfrågade företagen har avböjt att svara på frågor om vilka miljökrav de ställer, om produktionsvillkoren och om vilken kontroll de har av hur deras leverantörer följer dessa krav. Det är den typ av information som konsumenterna behöver både för att kunna se effekterna av den privata konsumtionen och för att ha möjlighet att göra medvetna val. Klädbranschen i allmänhet tycks ligga 10-15 år efter flera andra branscher i sitt etiska agerande.

Några företag sticker ut lite extra negativt: Bondelid, eftersom det inte heller finns någon som helst information på företagets hemsida, och Gina Tricot och Vero Moda på grund av dessa företags storlek. Gina Tricot har på några år klättrat snabbt och är nu på väg att bli ett av de större klädföretagen i Sverige. Det är en faktor som gör det än viktigare att företaget är öppet för granskning och frågor. Eftersom en del av de företag som inte har svarat i den här undersökningen agerade likadant även i rapporten *Nio modeföretag – hur nio svenska modeföretag ser på socialt ansvar i produktionen* som Fair Trade Center och Rena kläder gjorde 2006 tycks det som om det är en medveten strategi för att slippa granskning av deras verksamhet. Det är viktigt att markera att ett företag inte kan ”slippa undan” genom att inte svara.

De flesta klädföretag är inte heller beredda att lämna uppgifter om sina leverantörer, något som är viktigt för att vara trovärdig. Den vanliga förklaringen till att de vill hemlighålla sina leverantörer är att det är affärshemligheter och att det är ett av deras konkurrensmedel. Vi har dock svårt att se giltigheten i det argumentet. Det finns också exempel på företag som har offentliggjort sina leverantörer utan att deras affärer har tagit någon skada av det. Ett sådant är Nike, som har offentliggjort alla fabriker de samarbetar med. Nike säger själva att offentliggörandet inte har medfört några nackdelar utan att det snarare har varit bra för företagets affärer, att de nu kan samarbeta med andra företag för att få en bättre insyn i hela produktionskedjan och att informationsutbytet mellan olika företag och aktörer har ökat.⁸⁰ En ökad öppenhet om var företagen arbetar och i vilka fabriker de har sin produktion kan alltså ha flera fördelar. Dels kan det ge en

större trovärdighet då utomstående aktörer kan få insyn i produktionen, dels kan det underlätta företagens arbete med att få kontroll över sin produktion genom att de kan samarbeta med andra företag i den processen.

Flera av de intervjuade representanterna för klädföretagen säger själva att deras största utmaning är att få bättre insyn i hela leverantörskedjan. Ytterst få företag har kunskap om vilka underleverantörer som används. Irene Häglund från Cheap Monday säger att många företag inte ens vet var deras kläder sys, än mindre var de tidigare stegen sker. Det finns skäl att misstänka att en del av oviljan att svara på frågor i den här rapporten beror på att företagen själva inte vet hur deras kläder tillverkas och vilken miljöpåverkan den produktionen egentligen har.

De företag som har svarat på frågorna i den här rapporten är ändå väl medvetna om textilindustrins miljöpåverkan. Effekterna är omfattande och svåra och såren tar lång tid att läka.⁸¹ Alla de som har intervjuats är överens om att det är en lång väg kvar att gå och att det är svårt att veta riktigt hur problemen ska lösas. En del pratar om att det är en utvecklingsfas, att industrin i Portugal och Italien drogs med samma problem tidigare. Det resonemanget brister. De länder som nu producerar majoriteten av våra kläder har en mer utbredd industri och konsumtionen av kläder har ökat. Dessutom har både kunskapen och medvetenheten om miljöproblem ökat starkt. Det finns en risk för att skadorna på miljön blir svåra att läka, eller irreversibla, den dag då utsläppen eventuellt minskar.

Det finns idag inga internationella lagar som kan appliceras på textilindustrins

miljöansvar. Det som kan påverka produktionen är de nationella och EU-lagarna och företagens miljökrav på leverantörerna. Lagarna varierar mellan de olika länderna, liksom efterlevnaden av dessa lagar och därmed faller ett tungt ansvar på de svenska klädföretagen. En rimlig utgångspunkt är att tillverkningen inte ska skapa större problem där än vad det skulle göra här. Alltså bör svenska företag sträva efter att deras verksamhet följer minst samma regler som en liknande verksamhet skulle göra här.

Det gör de inte alltid idag. De undersökta företagens krav, kontroller och förhållningssätt när det gäller den miljöpåverkan som deras klädproduktion orsakar skiljer sig lite sinsemellan, även om de stora dragen är desamma – en kemikalie-lista samt en uppmaning att leverantören ska följa nationell lagstiftning. Några företag, Polarn o Pyret, Sister och Brother, MQ och Peak Performance, hänvisar till BSCI när det gäller krav och kontroller. Alla dessa, utom MQ som inte svarar alls, säger själva att detta egentligen inte är tillräckligt och att miljöfrågorna inte är centrala i BSCI:s arbete.

Fabric, med bland annat märket Cheap Monday, är det företag som arbetar mest aktivt med att miljöanpassa produktionen, och ändå hävdar företaget att det inte har nått tillräckligt långt. Fabric har lite mer konkreta krav på resursanvändning och utsläpp än de flesta andra företag. Även Wesc har börjat ta fram en del mer konkreta krav, men Rickard Josephson på företaget säger att det än så länge mer är en viljeriktning än verklighet.

Dressmann är också ett av de företag som har tagit några extra steg, bland annat genom att de har anslutit sig till den norska organisationen IEH och för att de mer aktivt försöker kartlägga leverantörskedjan.⁸⁸ Företaget var också väldigt snabbt med att dela med sig av information om leverantörer för besök och gör regelbundna kontroller hos dessa. Efter intervjun med en av dessa leverantörer i Kina står det ändå klart att dessa åtgärder inte är tillräckliga. Leverantören som besöktes hade själv ingen vetskap om hur produktionen såg ut bakåt i leden. Kraven från Dressmann lämnades vidare till underleverantörerna utan någon uppföljning på hur dessa krav följdes.

För ett av företagen, Fabric, blev det uppenbart under våren 2008 att det är svårt att förlita sig på att kemikalierestriktionerna efterlevs. Naturskyddsföreningen visade i sin rapport "T-tröjor med ett smutsigt förflutet" att Weekdays tröja var den som hade högst innehåll av ämnet nonylofenoletoxilat – ett ämne som företaget har med på listan över ämnen som inte får finnas i deras kläder. Det visar tydligt på vikten av att kunna kontrollera hela kedjan. Ett av företagen, Odd Molly, sticker ut genom att faktiskt inte göra några som helst kontroller. Inte på kläderna och inte hos leverantörerna.

I en studie från Göteborgs universitet som gjordes under 2006, undersöktes två svenska textilföretag, deras miljökrav, hur dessa följdes av leverantörerna, vilken slags kontroller de gjorde och vilket resultat dessa fick på miljöbelastningen från produktionen. De två företagen hade olika nivå på sina miljökrav. Det ena ställde

ungefär likadana krav som det stora flertalet av de undersökta företagen i den här studien. Det andra företaget hade gått lite längre genom att bland annat ställa krav på resursanvändning, teknik och rening, lite liknande de krav som Fabric ställer idag. Det företaget genomförde också regelbundna kontroller av leverantörerna. Resultatet visade tydligt att de leverantörer vars köpare ställde högre krav också hade en mindre miljöbelastande produktion. Men resultaten visade också att inte ens det företag som ställde högre krav gick tillräckligt långt. Miljöbelastningen var fortfarande oacceptabelt hög.⁸⁹

Kemikalieanvändningen och vattenanvändningen måste minska, detsamma gäller energianvändningen. En del röster från Tirupur talar om bättre vattenrening som räddningen.⁹⁰ Men då kvarstår problemet med hur slammet ska hanteras, liksom vattenbristen. Stefan Posner från IFP research tror att en del av lösningen kan vara ny teknik och nya maskiner som börjar användas på en del håll. Där krävs mindre kemikalieanvändning, det går åt mindre vatten och mindre energi. Det är inte många av fabrikena i utvecklingsländerna som har råd med den typen av investeringar, eller som har möjlighet att göra så stora omställningar av sin produktion.

Stockholm Environment Institute (SEI) hade ett forskningsprojekt i Bangladesh för att hitta lösningar på problemet med förorenat vatten som släpptes ut i vattendragen från textilindustrin.⁹¹ Trots att forskarna kom fram till en del relativt enkla lösningar som kunde minska kemikalieanvändningen och som dessutom kunde spara pengar, så fick resultaten inget genomslag i produktionen. Problemet var att trycket på snabba leveranser var så högt så fabrikena inte hade tid att ställa om sin produktion, eller ta arbetare ur den vanliga produktionen för att utbilda dem.

Företagen bör i högre grad anamma principen om att den som orsakar föroreningarna ska betala. Nu faller kostnaderna till stor del på lokala myndigheter och på befolkningen, istället för att kostnaderna för föroreningarna, vattenbristen, nyare teknik och tester och kontroller bärs av de svenska klädföretagen och konsumenterna genom att inkluderas i slutpriset på t-tröjorna som säljs i svenska affärer.

Idag utgör den egentliga produktionskostnaden en bråkdel av priset och det är det låga priset som är en av de stora konkurrens fördelarna för producenterna i Syd. För att inte ta risken att de utländska köparna vänder sig till länder med lägre produktionskostnader, som Kambodja, Vietnam och Bangladesh, håller leverantörerna nere priserna på produkterna, eller skjuter kostnaderna vidare till underleverantörerna.⁹² En av de slutsatser som kan dras efter exemplen från Indien och Kina är att leverantörernas små vinstmarginaler bidrar till problemen att miljöanpassa produktionen. De nödvändiga krav som ställs, bland annat på kemikalietester och skäliga arbetsförhållanden, ger fabrikena ökade kostnader som sällan täcks av de företag som köper kläderna. Därmed ökar risken att miljöarbetet prioriteras ned på fabrikena, bland annat genom att vattenrenings-

anläggningar används sporadiskt och fabrikerna inte investerar i ny miljövänlig teknik.

Slutligen kommer därför också frågan om attityder och konsumentmakt in. De senaste årens satsning på snabba leveranser och ständiga nyheter och påfyllnad i butikerna kan bidra till att det blir svårare för fabrikerna att få utrymme att ställa om sin produktion. Den ekonomiska verkligheten gör dessutom att de inte har råd att göra de nödvändiga förändringarna för att få tillstånd en mer miljöanpassad produktion.

Företrädare för flera av de intervjuade företagen har varit tydliga med att de själva ser att de inte har nått tillräckligt långt med att miljöanpassa produktionen och att de kommer behöva lägga mer fokus på det arbetet framöver. Ökad efterfrågan från konsumenterna kan skynda på det arbetet. En högre grad av miljömedvetenhet hos allmänheten, vilket förhoppningsvis den här rapporten kan bidra till, kan därmed leda till en positiv förändring.

Rekommendationer till företagen

1. Anta och kommunicera relevanta, tydliga och starka miljökrav till alla led i produktionskedjan. Utveckla dessa krav i samarbete med oberoende expertis. Ambitionsnivån bör vara att omgående erbjuda en del av sortimentet miljömärkt för att på sikt nå 100 procent miljömärkt.⁹³
2. Ta fram rutiner och metoder för att säkerställa att kraven åtföljs genom hela produktionskedjan. Oannonserade och oberoende kontroller, med deltagande av platskunnigt folk, gärna representanter för folkrörelser, bör vara en del av dessa rutiner.
3. Ta fram och ställ relevanta och tydliga miljö- och hälsokrav på kemikaliesidan genom att utveckla textilimportörernas kemikalielista och genom att fasa ut allt fler farliga kemikalier.
4. Förutom kemikaliekrav bör med tiden allt skarpare krav ställas på åtminstone energiförbrukning, klimatpåverkan, vattenanvändning och rening av avloppsvattnet.
5. De svenska företagen bör skyndsamt genomföra en fullständig inventering av sina leverantörer och underleverantörer. Man bör gå igenom kemikalieanvändning, avloppsrening, klimatpåverkan, vattenförbrukning och övriga miljörelaterade faktorer av betydelse.
6. Utifrån inventeringen bör en åtgärdsplan med konkreta åtgärder och tidsplaner genomföras för att ställa om till en mer miljöanpassad produktion.
7. I de fall då fabrikerna inte har ekonomiska resurser för att investera i bättre teknik, avloppsrening eller mindre farliga kemikalier med mera, bör de svenska

företagen bidra ekonomiskt, till exempel genom att betala mer för varorna eller utlova långsiktiga kontrakt.

8. Miljöstatusen gentemot de antagna miljökraven bör kontrolleras vid val av leverantörer. Miljöhänsynen hos leverantören och dess underleverantörer ska vara ett avgörande skäl vid valet av leverantör.

9. Säkerställ att de anställda hos leverantörer och underleverantörer informeras och utbildas gällande de miljökrav som ställs.

10. Företag bör sträva efter sådan öppenhet att frivilligorganisationer (lokala eller internationella) och andra intresserade har möjlighet att göra oberoende utvärderingar av hur arbetet framskrider.

Fotnoter

- 1 www.naturskyddsforeningen.se
- 2 *Konsumtionsrapporten – konsumtionen 2006*. Ulrika Holmberg och Centrum för konsumtionsvetenskap, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. 2007.
- 3 Ibid.
- 4 *Miljöpolitik och styrmedel. Fallstudie: kläder*. Annika Carlsson-Kanyama och Anna-Lisa Lindén, KTH. 2006.
- 5 Statistiska centralbyrån (SCB), importdata.
- 6 www.naturskyddsforeningen.se
- 7 Statistiska centralbyrån (SCB), importdata.
- 8 *Miljöpolitik och styrmedel. Fallstudie: kläder*. Annika Carlsson-Kanyama och Anna-Lisa Lindén, KTH. 2006.
- 9 *Kemikalier i textilier – redovisning av ett regeringsuppdrag*. www.kemi.se/upload/Trycksaker/Pdf/Rapporter/Rapport2_97.pdf
- 10 Textilimportörerna är en intresseorganisation för textilföretag som importerar varor. www.textileimporters.se
- 11 *Faktablad – Kemikalier i textilier*. www.kemi.se/upload/Trycksaker/Pdf/Faktablad/FbTextileraug05_web.pdf
- 12 *Miljöpolitik och styrmedel. Fallstudie: kläder*. Annika Carlsson-Kanyama och Anna-Lisa Lindén, KTH. 2006.
- 13 Ibid.
- 14 För mer information se: Clean Clothes Campaign, www.cleanclothes.org. och Rena kläder, www.renaklader.org
- 15 *Miljöpolitik och styrmedel. Fallstudie: kläder*. Annika Carlsson-Kanyama och Anna-Lisa Lindén, KTH. 2006. *Kan man efterfråga något man inte vet existerar? En studie om miljömärkta kläder*. Anna Nilsson och Josefin Odqvist, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. 2006.
- 16 Hos Svanen finns idag två licenstagare: RNB och Filippa K. Bra Miljöval har en licenstagare på klädsidan: Axå & Dahlström, en underklädesproducent.
- 17 *Miljöpolitik och styrmedel*.
- 18 Några exempel på klädföretag med mer miljöanpassad produktion och miljöprofil är Camilla Norrback, www.camillanorrback.com; Alice and Sens, www.aliceandsens.com; Dem Collective, www.demcollective.com
- 19 FilippaK, Polarn o Pyret, JC
- 20 *Förorenade områden. Inventering av textilindustrier och garverier i Stock-*

- holms län. 2006. Länsstyrelsen i Stockholm. *Översiktliga undersökningar av sediment i Viskans avrinningsområde*. 2000. Länsstyrelsen Västra Götaland.
- 21 *Textilier med ett smutsigt förflutet*. Maria Engvall, SwedWatch. 2007.
- 22 *The Water Footprint of Cotton Consumption*. Research Report Series No 18. Unesco-IHE. 2005.
- 23 *Environmental Assessment of the Production of Textiles*. Miljöprojekt nr. 369. Laursen, Sören Ellebaek, et al. Danish Environment Protection Agency. 1997.
- 24 *Textilier med ett smutsigt förflutet*. Maria Engvall, SwedWatch. 2007.
- 25 *Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC). Reference Document on Best Available Techniques for the Textiles Industry*. 2002. European Commission. Directorate-General, Joint Reserach Centre. Institute for Prospective Technological Studies (Sevilla). *Environmental Assessment of the Production of Textiles*. Miljöprojekt nr. 369. Laursen, Sören Ellebaek, et al. Danish Environment Protection Agency. 1997.
- 26 *Environmental Assessment of the Production of Textiles*. Miljöprojekt nr. 369. Laursen, Sören Ellebaek, et al. Danish Environment Protection Agency. 1997.
- 27 *Down the Drain – Bangladesh*. 2004. Hands On. www.tve.org (2007-06-05).
- 28 *Environmental Assessment of the Production of Textiles*. Miljöprojekt nr. 369. Laursen, Sören Ellebaek, et al. Danish Environment Protection Agency. 1997.
- 29 *Handdukar med ett smutsigt förflutet*. Frida Hök, Naturskyddsföreningen. 2007. *T-tröjor med ett smutsigt förflutet*. Andreas Prevodnik, Naturskyddsföreningen. 2008.
- 30 Informationen om kemikalierna och deras effekter är hämtade från Kemikalieinspektionen, www.kemi.se, från *Environmental Assessment of the Production of Textiles*. Miljöprojekt nr. 369. Laursen, Sören Ellebaek, et al. Danish Environment Protection Agency. 1997. samt från Miljöbarometern, www.miljobarometern.stockholm.se
- 31 <http://www.fibre2fashion.com/industry-article/2/104/indian-textile-industry-an-overview1.asp>
- 32 Baseline Data Collection in Textile Industries at Tirupur. Public Works Department (PWD). 2002.
- 33 *The Agrarian Origins of the Knitwear Industrial Cluster in Tirupur, India*. Sharad Chari, University of California at Berkeley, Berkeley, USA. 2007.
- 34 Workshop on Eco-Friendly Textiles: Challenges to the Textile Industry. Textiles Committee, Coimbatore, India. 1995.
- 35 Textile Effluent and Wastewater Management in Tirupur, Tamil Nadu, India.

Eswaramoothi and Dhanapal. 2005.

36 *Textilindustrins miljöpåverkan. Vattenföreningar i Tirupur, Indien*. Johan Berg, Tobias Davidsson, Göran Eriksson samt Pauline Lundgren, Högskolan i Skövde. 2006.

37 *Textile Effluent and Wastewater Management in Tirupur, Tamil Nadu, India*. Eswaramoothi and Dhanapal. 2005.

38 Ibid

39 Uppgifter hämtade dels från Per Rosander, fältstudie för SwedWatch 2008, och dels från *Textilindustrins miljöpåverkan. Vattenföreningar i Tirupur, Indien*. Johan Berg, Tobias Davidsson, Göran Eriksson samt Pauline Lundgren, Högskolan i Skövde. 2006.

40 Tamil Nadu Pollution Control Board, hemsida: www.tnpcb.gov.in

41 Uppgifterna hämtade dels från Per Rosanders fältstudie för SwedWatch, 2008, och dels från två publikationer: *Evaluation of Swedish Textile Importers' Environmental Requirements on Textile Manufacturers in Tamil Nadu, South India*. Emelie Weddig, Göteborgs universitet. 2006.

Local Political Ecology and the Effect of Globalization. A Study on Industrial Water Pollution in Tirupur, South India. Jennie Malm, Linköpings universitet. 2004.

42 *Local Political Ecology and the Effect of Globalization. A Study on Industrial Water Pollution in Tirupur, South India*. Jennie Malm, Linköpings universitet. 2004.

43 Ibid

44 Tamil Nadu Pollution Control Board, hemsida: www.tnpcb.gov.in

45 *Evaluation of Swedish Textile Importers' Environmental Requirements on Textile Manufacturers in Tamil Nadu, South India*. Emelie Weddig, Göteborgs universitet. 2006.

46 *Food and Fashion. Water Management and Collective Action among Irrigation Farmers and Textile Industrialists in South India*. Anna Blomqvist, Linköpings universitet. 1996. *Collective Action and Common Effluent Treatment Plants, Field Study within the Textile Industry, Tirupur, South India*. Johanna Eriksson, Linköpings universitet. 2004. *Evaluation of Swedish Textile Importers' Environmental Requirements on Textile Manufacturers in Tamil Nadu, South India*. Emelie Weddig, Göteborgs universitet. 2006.

47 *Local Political Ecology and the Effect of Globalization. A Study on Industrial Water Pollution in Tirupur, South India*. Jennie Malm, Linköpings universitet. 2004.

48 Ibid

49 Ibid

50 Quality of Soil and Water for agriculture in Noyyal River Basin, Tamil Nadu. Ahmed et al, Tamil Nadu Department of Agriculture. 2002.

51 Ibid

52 Baseline Data Collection in Textile Industries at Tirupur. Public Works Department (PWD). 2002.

53 Biological study, presented on workshop on "Environmental Impact of Industrial Effluents in Noyyal River Basin. Natarjan, A.V. Research Department of Zoology, Erode Arts College. 2002.

54 *Local Political Ecology and the Effect of Globalization. A Study on Industrial Water Pollution in Tirupur, South India.* Jennie Malm, Linköpings universitet. 2004.

55 Mer om effekter på jordbruket när insekter försvinner: Sveriges Radio, Vetenskapsradion, 8 feb 2008. www.sr.se/cgi-bin/p1/program/amnessida.asp?programID=406&Nyheter=1&grupp=4254&artikel=1881250. Läs även på Albaeco, www.albaeco.com.

56 *Local Political Ecology and the Effect of Globalization. A Study on Industrial Water Pollution in Tirupur, South India.* Jennie Malm, Linköpings universitet. 2004.

57 Uppgifterna hämtade från Per Rosanders fältstudie för SwedWatch, 2008 och från publikationen *Local Political Ecology and the Effect of Globalization. A Study on Industrial Water Pollution in Tirupur, South India.* Jennie Malm, Linköpings universitet. 2004.

58 Uppgifterna hämtade från Per Rosanders fältstudie för SwedWatch, 2008.

59 *Local Political Ecology and the Effect of Globalization. A Study on Industrial Water Pollution in Tirupur, South India.* Jennie Malm, Linköpings universitet. 2004.

60 Uppgifterna hämtade från Antoaneta Beckers fältstudie för SwedWatch, 2008.

61 Ibid.

62 Ibid.

63 China.org.cn, 1 maj 2008.

64 Ur intervju med professor Lei Ming från Pekings universitet, av Antoaneta Becker, april 2008.

65 Ur intervju med Ma Jun, av Oscar Berger, mars 2008.

66 Ur intervju med professor Lei Ming från Pekings universitet, av Antoaneta Becker, april 2008.

67 Fingerat namn, alla uppgifter som kan identifiera fabriken har avidentifierats eller tagits bort helt.

68 Efter intervjun gjordes har Dressmann infört nya krav gällande användningen av nonylfenoletoxilat i produktionen.

69 Ur intervju med professor Lei Ming från Pekings universitet, av Antoaneta Becker, april 2008.

70 Uppgiften kommer från Antoaneta Beckers fältstuide i Guangdong, april 2008.

71 Ur Intervju med Ma Jun, av Oscar Berger, mars 2008

72 Uppgifterna kommer från intervju med företrädare för Greenpeace i Hongkong samt ur intervju med professor Lei Ming från Pekings universitet. Intervjuerna gjordes av Oscar Berger i mars 2008 respektive Antoaneta Becker i april 2008.

73 www.ipe.org.cn/english

74 Fair Wear Foundation är en holländsk organisation som arbetar för bättre arbetsförhållanden i textilindustrin. Se mer på <http://en.fairwear.nl>

75 BSCI, Business Social Compliance Initiativ, är en europeisk sammanslutning av företag i textilbranschen. De har en gemensam uppförandekod och revisioner hos leverantörerna. De startades med syfte att förbättra arbetsförhållanden i textilbranschen. www.bsci-eu.org

76 Initiativ för etisk handel är en norsk organisation som arbetar för en mer rättvis handel. Läs mer på www.etiskhandel.no

77 SGS, www.sgs.com

78 *Klädföretag hotas av konkurs*, Svenska Dagbladet 10 augusti 2005.

79 *Miljöpolitik och styrmedel. Fallstudie: kläder*. Annika Carlsson-Kanyama och Anna-Lisa Lindén, KTH. 2006. *Kan man efterfråga något man inte vet existerar? En studie om miljömärkta kläder*. Anna Nilsson och Josefin Odqvist, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. 2006.

80 *The next generation of CSR reporting: will better reporting result in better working conditions?* Maquila Solidarity Network, 2007.

81 Förerenade områden. Inventering av textilindustrier och garverier i Stockholms län. 2006. Länsstyrelsen i Stockholm. Översiktliga undersökningar av sediment i Viskans avrinningsområde. 2000. Länsstyrelsen Västra Götaland.

82 CSR, eller Corporate Social Responsibility, är ett begrepp som berör företagens sociala ansvar. En CSR-policy är ett dokument där företagets egna regler gällande det sociala ansvaret fastslås. En del företag tar även upp miljöansvar i CSR-dokumentet.

83 *Nio modeföretag – hur nio svenska modeföretag ser på socialt ansvar i produktionen*. Hanna Johansson, Fair Trade Center och Rena kläder. 2006.

84 IFP Research är ett industriforskningsinstitut som har mycket textilrelaterad forskning. De har bland annat startat en kemikaliegrupp där de vägleder textiltfö-

retag i kemikaliefrågor. För mer information, se www.ifp.se.

85 *Evaluation of Swedish Textile Importers' Environmental Requirements on Textile Manufacturers in Tamil Nadu, South India*. Emelie Weddig, Göteborgs universitet. 2006.

86 För en fullständig beskrivning av riktlinjerna, se <http://www.oecd.org/dataoecd/32/16/40294488.pdf>

87 *Miljöpolitik och styrmedel. Fallstudie: kläder*. Annika Carlsson-Kanyama och Anna-Lisa Lindén, KTH. 2006.

88 Initiativ för etisk handel (IEH) är en norsk organisation som arbetar för en mer rättvis handel. Läs mer på www.etiskhandel.no

89 *Evaluation of Swedish Textile Importers' Environmental Requirements on Textile Manufacturers in Tamil Nadu, South India*. Emelie Weddig, Göteborgs universitet. 2006.

90 Uppgiften hämtad ur den fältstudie som Per Rosander gjorde åt SwedWatch 2008.

91 Läs mer på www.sei.se/water/beel

92 Uppgifterna tagna ur intervju med professor Lei Ming från Pekings universitet, av Antoaneta Becker, april 2008

93 Miljömärkta produkter är de som är granskade i alla led i produktionen med avseende på kemikalieanvändning och oftast vattenrening och energiåtgång.

Referenser

- Ahmad, Hamaad, R. et al. 2007. Hazards of Sewage Irrigation. Dawn. www.dawn.com (2007-06-04).
- Ahmed et al. 2002. Quality of Soil and Water for agriculture in Noyyal River Basin, Tamil Nadu. Tamil Nadu Department of Agriculture.
- Allwood, Julian, M., Laursen, Ellebæk, Søren, Malvido de Rodríguez, Cecilia, Bocken, Nancy M P. 2006. Well Dressed – the Present and Future Sustainability of Clothing and Textile in the United Kingdom. University of Cambridge Institute for Manufacturing.
- Berg, Johan, Davidsson, Tobias, Eriksson, Göran, Lundgren, Pauline. 2006. Textilindustrins miljöpåverkan. Vattenföroreningar i Tirupur, Indien. Högskolan i Skövde.
- Blomqvist, Anna. 1996. Food and Fashion. Water Management and Collective Action among Irrigation Farmers and Textile Industrialists in South India. Linköpings universitet.
- Carlsson-Kanyama, Annika och Lindén, Anna-Lisa. 2006. Miljöpolitik och styrmedel. Fallstudie: kläder. KTH
- Chari, Sharad. 2007. The Agrarian Origins of the Knitwear Industrial Cluster in Tirupur, India. University of California at Berkeley, Berkeley, USA.
- Down the Drain – Bangladesh. 2004. Hands On. www.tve.org (2007-06-05).
- Eriksson Johanna (2003), Collective Action and Common Effluent Treatment Plants, Field Study Within the Textile Industry, Tirupur, South India, Master of Science Thesis, Department of Thematic Studies, Linköpings University.
- Förorenade områden. Inventering av textilindustrier och garverier i Stockholms län. 2006. Länsstyrelsen i Stockholm.
- Hök, Frida. 2007. Handdukar med ett smutsigt förflutet. Naturskyddsföreningen.
- Importdata efter vara. 2007. Statistiska Centralbyrån (SCB).
- Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC). Reference Document on Best Available Techniques for the Textiles Industry. 2002. European Commission. Directorate-General, Joint Research Centre. Institute for Prospective Technological Studies (Sevilla).
- Johansson, Hanna. 2006. Nio modeföretag – hur nio svenska modeföretag ser på socialt ansvar i produktionen. Fair Trade Center och Rena kläder.
- Kemikalier i textilier. 2005. Kemikalieinspektionen. http://www.kemi.se/upload/Trycksaker/Pdf/Faktablad/FbTextileraug05_web.pdf (2007-08-01)
- Laursen, Søren Ellebaek, et al. 1997. Environmental Assessment of the Production of Textiles. Miljöprojekt nr. 369. Danish Environment Protection Agency.

Malm, Jennie. 2004. Local Political Ecology and the Effect of Globalization. A Study on Industrial Water Pollution in Tirupur, South India. Master thesis. Linköpings universitet.

Nilsson , Anna och Odqvist, Josefin. 2006. Kan man efterfråga något man inte vet existerar? En studie om miljömärkta kläder. Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. 2006.

Prevodnik, Andreas. 2008. T-tröjor med ett smutsigt förflutet. Naturskyddsföreningen.

Weddig, Emelie. 2006. Evaluation of Swedish Textile Importers' Environmental Requirements on Textile Manufacturers in Tamil Nadu, South India. Göteborgs universitet.

Översiktliga undersökningar av sediment i Viskans avrinningsområde. 2000. Länsstyrelsen Västra Götaland.

SwedWatchs tidigare rapporter

Silenced to Deliver: Mobile phone manufacturing in China and the Philippines (2008)

Utveckling på vems villkor? Skanskas verksamhet i ecuadorianska Amazonas (2008)

Risky Business. The Lundin Group's involvement in the Tenke Fungurume Mining project in the Democratic Republic of Congo (2008)

Improving Working Conditions at Chinese Natural Stone Companies (2008)

Powering the Mobile World. Cobalt production for batteries in the DR Congo and Zambia (2007)

Svenska textilier – ren vinst, smutsig produktion. En rapport om miljöeffekterna från produktionen av hemtextilier (2007).

Vita rockar och vassa saxar. En rapport om landstingens brist på etiska inköp (2007)

Bristande miljö - och etikkontroll. En rapport om Clas Ohlsons och Biltemas inköp (2006)

Arbetarnas situation på varven i Kina (2006)

Sandvik och Freeport - Två företag i konflikten om Papua (2006)

Chokladens mörka hemlighet. En rapport om arbetsvillkoren på kakaoodlingarna i Västafrika (2006)

The Price of Oil. Nordic participation in environmental violations in Oil and Gas development on Sakhalin in Russia (2006)

Expansion i låglöneländer med etiska risker - Assa Abloy i Rumänien och Mexiko (2005)

Lång väg till självklara rättigheter - Trelleborgs försök att hindra bildandet av en fackförening på Sri Lanka (2005)

En vara bland andra? - en rapport om migrantarbetarnas situation och svenska

företag i Saudiarabien (2005)

Handelskung med bristande etik - en rapport om Clas Ohlsons inköp i Kina
(2005)

Swedish pulp in Brazil - The case of Veracel (2005)

Människor och miljö i fruktindustrin - två fallstudier från Chile och Sydafrika
(2005)

Billig, snabb och lydig - en rapport om kinesiska leksaksarbetare och företagens
ansvar (2004)

Svensk handel med Burma (2004)

Rapporterna går att ladda ner på www.swedwatch.org.
På hemsidan kan du även beställa vårt nyhetsbrev!

SwedWatch är en religiöst
och partipolitiskt obunden
frivilligorganisation, som
granskar svenska företags
handel med och verksamhet
i utvecklingsländer.

Kontakta SwedWatch:
46 + (0)8 - 602 89 50
eller info@swedwatch.org

www.swedwatch.org